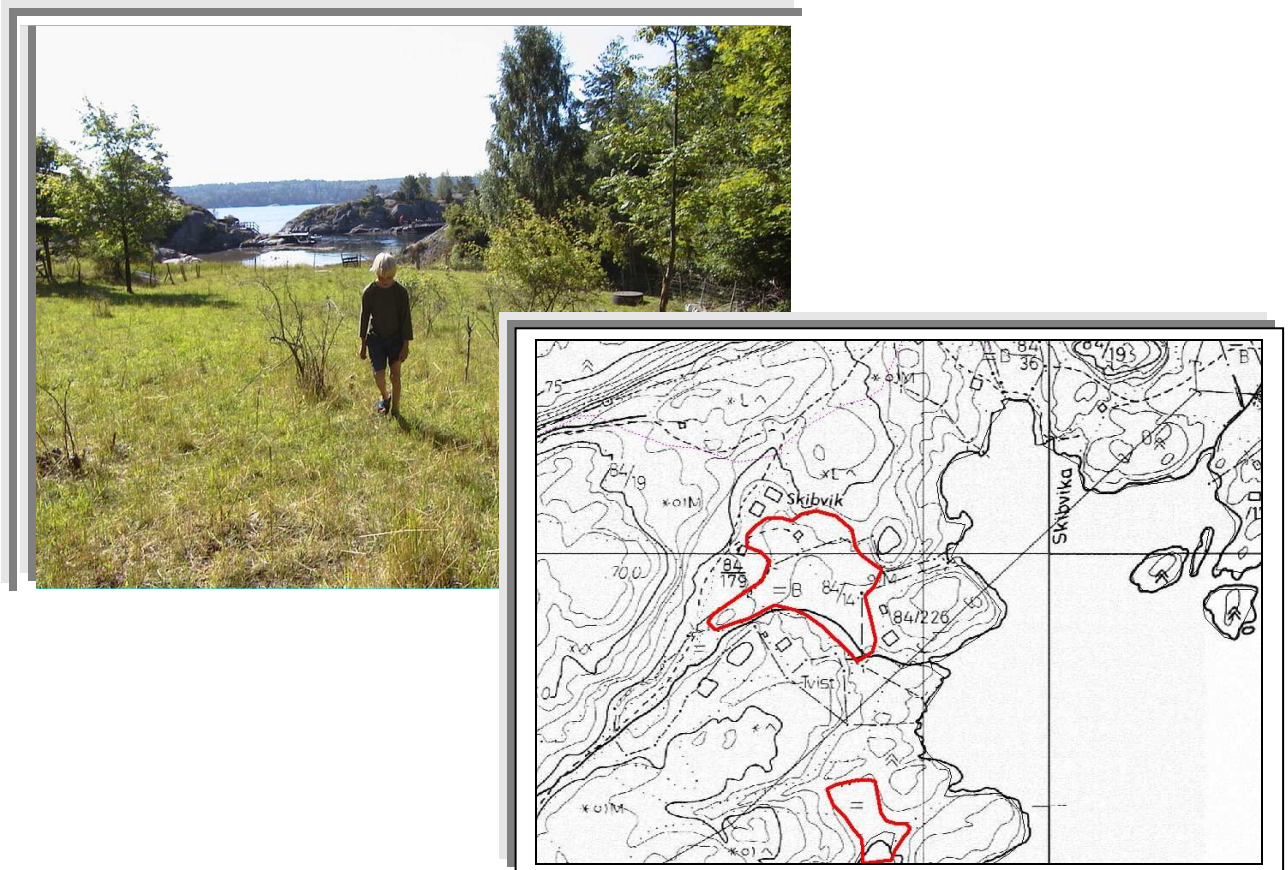

Fra kartlegging til oppfølging

Verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet i Aust-Agder, Sogn og Fjordane og Oppland og oppfølgingen av dem.

*”Vi veit mye her i kommunen,
men ikke alle veit alt...”*

Av: Ellen Svalheim, Genressursutvalg for planter, Bioforsk Landvik

<i>Tittel/Title:</i> Fra kartlegging til oppfølging
<i>Forfatter(e)/Autor(s):</i> Ellen Svalheim

<i>Dato/Date:</i> 01.05.06	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> Prosjektnr	<i>Arkiv nr./Archive No.:</i> Arkivnr
<i>Rapport nr./Report No.:</i> Vol 1/66 2006	<i>ISBN-nr.:</i> ISBN-10: 82-17-00058-1 ISBN-13: 978-82-17-00058-7	<i>Antall sider/Number of pages:</i> 56	<i>Antall vedlegg/Number of appendix:</i> 1

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Genressursutvalg for planter	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Åsmund Asdal
--	--

<i>Stikkord/Keywords:</i> Kulturlandskap, forvaltning, biomangfold, spørreundersøkelse Cultural landscape, management, biodiversity, survey	<i>Fagområde/Field of work:</i> Kulturlandskap Cultural landscape
---	---

Sammendrag
Prosjektet "Fra Kartlegging til oppfølging" har sett på forvaltning og virkemiddelbruk av de biologisk verdifulle arealene i kulturlandskapet. Det er gjennomført en spørreundersøkelse som landbruksansvarlig i 26 kommuner fordelt på tre fylker har svart på. Svarene avdekker varierende kjennskap til verdifulle lokaliteter. Kun en liten andel av innmeldte verdifulle lokaliteter forvaltes aktivt med virkemiddelbruk. Rutinene i forvaltningen av kulturlandskapslokalitetene avslører også manglende ansvars plassering og prioritering.

Summary:
The project "Fra kartlegging til oppfølging" [Nor. *From Survey to Follow-up*] examined the management and measures applied to the biologically valuable areas of the cultivated landscape. A survey has been sent out to municipal agricultural officers in the region, and responses have been received from 26 municipalities in three counties. The responses reveal varying degrees of knowledge of valuable localities. Only a small fraction of the reported valuable localities are being actively managed in terms of any application of measures, especially by use of the governmental system of grants and subsidies for agriculture. Moreover, the procedures being followed in the management of cultivated landscape localities clearly indicate that neither priorities nor responsibilities are being defined.

<i>Land/fylke:</i>	Norge / Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder
<i>Kommune:</i>	Dovre, Skjåk, Vang, Sør-Aurdal, Gran, Vestre-Toten, Øyer, Nord-Fron, Selje, Bremanger, Askvoll, Førde, Eid, Leikanger, Sogndal, Lærdal, Gjerstad, Risør, Tvedestrand, Vegårshei, Åmli, Arendal, Evje og Hornnes, Bygland, Valle og Bykle
<i>Sted/Lokalitet:</i>	

Ansvarlig leder/Responsible leader

Prosjektleder/Project leader

Erling Stubhaug

Ellen Svalheim

Forord

Prosjekt fra *Kartlegging til oppfølging* ble igangsatt i høsten 2005. Genressursutvalg for planter tok initiativ til prosjektet, som har ønsket å finne ut hva som *kjennetegner* forvaltningen og virkemiddelbruken mhp de biologisk verdifulle arealene i kulturlandskapet i dag.

Prosjektet har konkret gjennomført en spørreundersøkelse rettet mot de landbruksansvarlige i 26 kommuner i de tre fylkene Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder. Det er i hovedsak resultatene fra denne spørreundersøkelsen som presenteres i denne rapporten.

Prosjektet har blitt finansiert av Statens Landbruksforvaltning og Genressursutvalg for planter. Undertegnede har vært prosjektleder.

Det rettes en *meget stor takk* til alle de ansvarlige i de 26 kommunene som har fylt ut spørreskjema og som også etterskuddsvis har svart velvillig på spørsmål over telefon. Videre takkes kontaktpersoner på Fylkesmannens landbruksavdeling i de tre fylkene for råd og informasjon; Hans Birger Nilsen og Lisbeth Svendsen Kismul (Aust-Agder), Stig Horsberg (Oppland), Liv Astrid Nordheim Kuslid (Sogn og Fjordane) samt også Rune Sævre (FMVA Aust-Agder). Følgende personer takkes for innspill underveis og spesielt på rapportmanus: Åsmund Asdal (Genressursutvalg for planter), John Bjarne Jordal (Øksendal), Rune Aanderaa (SABIMA) og Anders Bryn (NIJOS). Peter Svalheim takkes for hjelp til språkvask av rapporten.

Ellen Svalheim
01.05.06

Innhold

FORORD	3
SAMMENDRAG	6
PROSJEKTETS ANBEFALINGER. UTFORDRINGER FOR FORVALTNINGEN	9
1. INNLEDNING	11
1.1. BAKGRUNN	11
1.2. MÅLSETTING	11
1.3. PROSJEKTGJENNOMFØRING	12
2. MATERIALE OG METODE	14
2.1. UTVELGELSE AV FYLKER OG KOMMUNER	14
2.2. SPØRRESKJEMA; UTARBEIDELSE OG OPPFØLGING	14
3. RESULTATER	16
3.1. LOKALITETENE	17
3.1.1. <i>Antall innmeldte lokaliteter fra de tre fylkene</i>	17
3.1.2. <i>Lokalitetenes verdi</i>	17
3.1.3. <i>Kildehenvisning</i>	18
3.1.4. <i>Genressursutvalgets kartlegging av fôrplanter</i>	19
3.1.5. <i>Årstall for registrering</i>	19
3.1.6. <i>Naturtype</i>	21
3.1.7. <i>Kontinuitet</i>	23
3.1.8. <i>Rødlistearter</i>	24
3.2. SAMMENSTILLING AV LOKALITETER I AUST-AGDER	25
3.2.1. <i>Innmeldte lokaliteter i Aust-Agder i lys av fylkesoversikten</i>	25
3.2.2. <i>Naturtypene i Aust-Agder sett i forhold til fylkesoversikten</i>	28
3.3. EIERFORHOLD OG SKJØTSELSTILSTAND	29
3.3.1. <i>Informasjon om biologiske verdier til grunneier</i>	29
3.3.2. <i>Holdningen hos grunneier / bruker til fortsatt skjøtsel på lokaliteten</i>	30
3.3.3. <i>Skjøtsel endret på lokalitet etter registrering?</i>	31
3.3.4. <i>Er grunneier og bruker samme person eller forskjellige personer?</i>	32
3.4. FORVALTNINGENS OPPFØLGING	33
3.4.1. <i>Bruk av tilskuddsmidler til kartlagte lokaliteter</i>	33
3.4.2. <i>STILK</i>	34
3.4.3. <i>SMIL</i>	35
3.4.4. <i>RMP</i>	35
3.4.5. <i>Nærmere studie av virkemiddelbruk i Aust-Agder</i>	36
3.5. RUTINER VED PRAKTISERING AV TILSKUDDSYSTEMET	37
3.5.1. <i>Innvilges alle søknader?</i>	37
3.5.2. <i>Hvor mange søknader får kommunen inn årlig?</i>	38
3.5.3. <i>Er artsregistrering bakgrunn for søknaden?</i>	39
3.5.4. <i>Informeres grunneierne om biomangfoldverdiene?</i>	39
3.5.5. <i>Er praktiseringen av tilskuddssystemet tilfredstillende?</i>	39
3.5.6. <i>Har lokalitetene egen skjøtelsesplan?</i>	40
3.5.7. <i>Negative inngrep på lokaliteten</i>	41
3.6. DOKUMENTASJON OG DATAVERKTØY	41
3.6.1. <i>Hvor finnes informasjonen om lokalitetene?</i>	41

3.6.2. Finnes lokalitetene i DN`s Naturbase?	42
3.6.3. Er lokaliteten lagt inn på miljøplanen for bruket?.....	43
3.6.4. Kommunenes inntrykk av kartleggingsstatusen i kulturlandskapet.....	43
4. DRØFTING OG OPPSUMMERING	44
4.1. LOKALITETENE	44
4.2. EIERFORHOLD OG SKJØTSELSTILSTAND	47
4.3. FORVALTNINGENS OPPFØLGING	48
4.4. RUTINER I KOMMUNEN	49
4.5. DOKUMENTASJON OG DATAVERKTØY	50
4.6. MANGEL PÅ KOMMUNIKASJON ELLER EN TILFELDIGHET?	50
LITTERATUR:	52
VEDLEGG:	57
I. FØLGEBREV OG SPØRRESKJEMA	57

Sammendrag

I starten av prosjektperioden ble det sendt ut et omfattende spørreskjema stilet til de landbruksansvarlige i 26 kommuner i Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder: *Spørreskjema for verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold* (se vedlegg). Det er kommunene som i dag har mulighet til å fordele midler til skjøtsel av artsrike lokaliteter i kulturlandskapet. Aktuelle tilskuddsordninger er SMIL (Spesielle miljømidler i landbruket) og RMP (Regionalt miljøprogram).

Dette gjør det interessant å se hva kommunene vet om verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskap. Materialet i foreliggende undersøkelse er i hovedsak basert på de innkomne svar. Totalt meldte de 26 kommunene inn 825 verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet. I det følgende presenteres en del fakta knyttet til disse lokalitetene.

Det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet faller ofte mellom fagområdene miljø og landbruk. Denne undersøkelsen avdekker mangel på kommunikasjon mellom ulike personer og instanser, noe som ser ut til å gjenspeile utydelige prioriteringer og retningslinjer for oppfølging av de mest verdifulle områdene. Ansvar er pulverisert. Initiativet til ivaretagelse av biomangfoldverdiene ligger i dag i stor grad på grunneier og bruker. Oppfølging fra forvaltningens side virker tilfeldig og personavhengig. Delvis som en følge av denne varierende informasjonsflyten innad i forvaltningssystemet, blir en meget lav andel av de viktige lokalitetene forvaltet aktivt med virkemiddelbruk og en tettere oppfølging.

Kjennskap til verdifulle lokaliteter: Det er *meget varierende* hvorvidt kommunene ved landbruksansvarlig kjente til kartlagte verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet i sin kommune. Dette kom til syne ved antallet innmeldte lokaliteter fra kommunene. Her var variasjonen fra 4 innmeldte lokaliteter i en kommune i Aust-Agder, og til 147 lokaliteter i en kommune fra Oppland. Varierende kjennskap kom også til syne ved å sammenstille svarene fra Aust-Agder-kommunene med en nylig utarbeidet *Fylkesoversikt over biomangfoldlokaliteter i kulturland-skapet i Aust-Agder*. Denne sammenstillingen viste at kommunene bare hadde innrapportert 55% av de kjent kartlagte verdifulle kulturlandskapslokalitetene. Kun 31% av alle *A-svært viktige* lokaliteter, og 44% av *B-viktige* lokalitetene var fanget opp, mens samtlige av *C-lokalt viktige* var kjent og innmeldt av de landbruks-ansvarlige.

Videre viste det seg at i 5 av de 26 kommunene kjente landbruksansvarlig ikke til at det var gjennomført Naturtype-/Biologisk mangfoldkartlegging i deres egen kommune. Dette til tross for at kartleggingen var gjennomført flere år forut for spørreundersøkelsen.

Lokalitetsfakta: Majoriteten av de innmeldte lokalitetene fra kommunene var registrert under en Naturtype- / Biomangfoldkartlegging i perioden 2000 til 2003. Rapport fra kartlegging hadde vært offentlig kjent i minst 2 år for over 80% av lokalitetene.

Naturbeite var notert som dominerende vegetasjonstype i klart flest av tilfellene (54%). Slåtteeng var nest vanligst (18%). Andre vegetasjonstyper forekom kun i mindre omfang. Innmeldte lokaliteter sammenlignet med fylkesoversikten i Aust-Agder viste at strandenger, hagemark, skogsbeiter, og gamle beitehager oftest ble uteglemt av de landbruksansvarlige. Spesielt gamle beitehager som under Naturtypekartleggingen var plassert under Skog istedenfor kulturlandskap ble ikke meldt inn. Mye tyder også på at disse naturtypene er underrepresentert med hensyn på registreringer.

Hva gjelder verdisetting var det flest *C-lokalt viktige* lokaliteter (38%), *A-svært viktig* og *B-viktig* var angitt med verdi på hhv 22% og 35% av lokalitetene. Genressursutvalgets kartlagte *in-situ* enger utgjorde 5% av materialet.

69% av lokalitetene ble oppgitt å ha kontinuitet i drifta, 14% hadde ustabil eller ikke lenger drift. Videre var det kun et meget lite antall lokaliteter (3%) hvor drift var gjenopptatt etter perioder med opphør og som nå blir forvaltet aktivt. For de resterende kjente en ikke til om de var i drift. Det er verdt å bemerke at svarene her ikke sier noe om driften som utføres ivaretar kartlagte verdier. Dette fikk en derimot et noe bedre innblikk i gjennom de to kommunene med flest innmeldte lokaliteter: Her ble status oppgitt (til sammen 272 lokaliteter), og det viste det seg at hele 26% var i gjengroing eller delvis ødelagt. Materialet fra Aust-Agder viste at de fleste lokalitetene uten hevd i dag er slåtteenger.

De fleste (61%) lokalitetene drives av grunneier. I 27% av tilfellene er bruker av eiendommen en annen enn grunneier. En vesentlig større andel av lokalitetene er i drift der en leietaker har tatt på seg skjøtselen, sett i forhold til lokaliteter der skjøtselen ligger på grunneier alene.

Oppfølging og virkemiddelbruk: Gjennomgående er det kun *en liten andel* av innmeldte verdifulle lokaliteter som forvaltes aktivt med virkemiddelbruk.

Kun 10% av de innmeldte lokalitetene fra de tre fylkene hadde fått tildelt STILK-midler (Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap) gjennom hele denne ordningens virketid fra 1990-2003. Av alle STILK-tilsagn i Aust-Agder i perioden 1996-2003, var kun 4% til skjøtsel av biologisk mangfold i kulturlandskapet. (STILK-ordningen favnet også fredete og verneverdige bygninger og kulturminner/-miljøer, i tillegg til gammel kulturmark.)

Ennå færre, 6% av lokalitetene, har fått SMIL-midler (Spesielle miljømidler i landbruket). Denne ordningen ble iverksatt i 2004 og gjelder fortsatt. Sogn og Fjordane var det fylket som hadde høyest andel STILK og SMIL-søknader i forhold til innmeldte lokaliteter. Av alle SMIL-tilsagn i Aust-Agder i perioden 2004- 2005, var kun 3% til skjøtsel av biologisk mangfold i kulturlandskapet.

I 2005 ble RMP (Regionalt miljøprogram) iverksatt. Ved denne ordningen virker det som om flere i forvaltningen har fått opp øynene; Til tross for ett års virketid er det søkt om RMP-midler i 2005 til skjøtsel i flere verdifulle lokaliteter enn det antall lokaliteter som samla fikk bevilget STILK-midler i perioden 1990-2003. Aust-Agder var klart det fylket som hadde størst andel RMP-søknader knytta opp mot de innmeldte lokalitetene i 2005.

Gjennomgående får kommunene inn få søknader til skjøtsel av artsrike kulturlandskap årlig. Tre av kommunene sier at de ikke har fått noen slike søknader ennå i det hele tatt. Ti kommuner svarer fra 0 til 2 søknader årlig. De resterende får inn et mindre antall.

Arbeidsrutiner: De er en sterkt varierende praksis fra kommune til kommune når det gjelder informasjon til grunneier/ bruker om de kartlagte biologiske verdiene. *Fravær av rutiner* er kanskje det som er mest framtreddende. Det virker noe tilfeldig hvem som blir informert, og hvordan.

Grunneier *er informert* om verdiene ved 46% av de innmeldte lokalitetene. For om lag like mange lokaliteter mener de landbruksansvarlige at grunneier *ikke er* informert om verdiene. For et mindre antall kjenner en ikke til om grunneier er informert.

Kommunene har veldig ulik praksis for å:

- ta initiativ overfor grunneiere til *A-, B-, og C-lokaliteter* angående skjøtsel.
- informere grunneiere/brukere til verdifulle lokaliteter om aktuelle tilskuddsordninger, og å
- informere om verdiene som et grunnlag for miljøplan på jordbruksforetaket.

Foruten å finnes i papirrapport, er opplysningene om de verdifulle lokalitetene i stor grad også kartfestet, digitalisert og lagt inn i en database for kommunen. Dette siste er tilfelle for 73% av lokalitetene. I de tilfellene der lokalitetene er digitalisert, er informasjonen i stor grad tilgjengelig gjennom digitale temakart. Men kun to kommuner svarer positivt på om nye lokaliteter legges inn fortløpende i databasen etter at de er registrert. Nær halvparten av de landbruksansvarlige kjente til DN`s Naturbase og om deres innmeldte lokaliteter var lagt ut på den eller ikke.

Avslutningsvis ble det spurt om de landbruksansvarliges inntrykk om hvor godt kommunen er dokumentert i forhold til biologisk mangfold i kulturlandskapet. Seks kommuner svarte *Dårlig*. (Fire av disse var kommuner der landbruksansvarlig ikke kjente til naturtypekartleggingen som var utført.) Ni kommuner svarte *Godt* eller *Svært godt*. Disse kommunene hadde i gjennomsnitt 44 lokaliteter innmeldt på sitt skjema. De resterende svarte naturlig nok middels.

I 2005 ble RMP (Regionalt miljøprogram) iverksatt. Ved denne ordningen virker det som om flere har fått opp øynene for skjøtsel av det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet. Tiltross for ett års virketid er det søkt om RMP-midler til skjøtsel i flere verdifulle lokaliteter enn det antall lokaliteter som samla fikk bevilget STILK-midler i perioden 1993-2003. Aust-Agder var klart det fylket som hadde størst andel RMP-søknader knytta opp mot de innmeldte lokalitetene fra landbruksansvarlig i 2005.

Prosjektets anbefalinger. utfordringer for forvaltningen

Det biologisk/genetiske mangfoldet i kulturlandskapet er en sentral del av landbrukshistorien vår. Dette mangfoldet danner selve grunnlaget for landbruksutviklingen. Artenes genetiske materiale utgjør på mange måter landbrukets "hukommelse", og avspeiler lokalhistorie og tradisjoner knyttet til en meget vekslende natur rundt om i landet. En rekke av artene antas å tilhøre et forhistorisk beitelandskap skapt av ville graseter i tertiærtidas Europa². Dette mangfoldet har så blitt påvirket av landbruksdriften i Norge gjennom drøyt 6000 år, og kan i dag bare opprettholdes av kontinuerlig landbrukshevd med bl.a. husdyrbruk.

Vi er flinke til å ta vare på redskaper som klaver, ljàer og slåmaskiner, men vi har liten tradisjon for å verdsette og ivareta landskapet disse ble brukt i. Mens mange nyrer om blomsterenger sammen med Prøysen, er det knapt nok noen i oppvoksende slekt som har sett en.

De kulturavhengige artene og genotypene er imidlertid ikke bare en minnebok. De har både direkte og potensiell bruksverdi i dag, eksempelvis gjennom matproduksjon (fôrplanter og råvarer til mat), sortsutvikling (nye sorter av fôr- og nytteplanter med genmateriale fra norske kulturlandskap). De historisk viktige vekstene i kulturlandskapet kan også komme til å spille en rolle i fremtidens medisinskap. I denne sammenhengen er norske enger altoverveiende utforsket. Kulturlandskapsartene har også en betydelig immateriell verdi: Verdien i å vite at en art eksisterer, og at den kan gi kommende generasjoner muligheter og livskvaliteter.

Det er rikelig med utfordringer å ta fatt i for å ta vare på det biologiske og genetiske mangfoldet i kulturlandskapet, det biomangfoldet som så sår trenger rett skjøtsel for å kunne bevares. På bakgrunn av kunnskap som er samlet inn og vurdert i dette prosjektet anbefales følgende tiltak:

- Sterkere nasjonal og lokal prioritering: Forvaltningen generelt og de landbruksansvarlige i kommunene spesielt trenger *tydeligere* signaler på at det kulturavhengige artsmangfoldet skal prioriteres. Det er de landbruksansvarlige i kommunene som i dag fordeler virkemidler til skjøtsel av artsrike lokaliteter. De bør derfor også ha *ansvar* for oppfølgingen av forvaltningen av disse lokalitetene i kommunen.
- Klarere plassering av ansvar: Uklar ansvarsfordeling mellom miljøvern og landbruk preger kulturlandskapsforvaltningen fra nasjonalt til lokalt nivå.
- Kompetanse: De forvaltningsansvarlige trenger en betydelig kompetanseheving når det gjelder bevaring av biologisk mangfold.
- Kommunikasjon: Innformasjonsflyten internt i forvaltningen om de kulturavhengige lokalitetene bør bli bedre. Miljøforvaltningen og landbruksforvaltningen bør ha

² Se: Pykälä, J., 2000: Mitigating human effects on European biodiversity through traditional animal husbandry. Conservation Biology 14:705-712.

Jordal, J. B., 1997: Sopp i naturbeitemarker i Norge. En kunnskapsstatus over utbredelse, økologi, indikatorverdi og trusler i et europeisk perspektiv. Direktoratet for Naturforvaltning, Utredning for DN nr. 6- 1997. 112 s. TE 753

gjensidige rutiner på å informere hverandre om registreringer av kulturavhengig mangfold. Miljø- og landbruk bør i større grad samarbeide om å få til gode løsninger for skjøtsel av kulturavhengig mangfold.

- Mer aktiv forvaltning: Landbruksforvaltningen bør innføre klare rutiner for oppfølgingen av de artsrike lokalitetene. Eksempelvis bør kommunens landbruksansvarlig gjøre seg kjent med kommunens lokaliteter, ta ansvar for å igangsette hevd i utvalgte A-områder uten drift, informere grunneier og potensielle brukere om tilskuddsordninger, hjelpe til med utforming av prosjekter, søknader med mer.
- A-(Svært viktige) lokaliteter, in-situ enger og ellers andre lokaliteter anmerket med **høy** prioritet, bør i første omgang prioriteres av forvaltningen med midler og utarbeidelse av skjøtelsesplaner. Kommunene bør ha de særegne lokalitetene for regionen spesielt i tankene.
- Lokaliteter ute av drift: Det bør legges til rette for at A-lokaliteter ute av drift i større grad enn i dag er berettiget tilskuddsmidler til skjøtsel. De landbruksansvarlige bør få ansvar med å trekke disse lokalitetene inn i aktiv drift igjen, ved å koble inn aktive brukere som skjøtter arealene etter utarbeidet skjøtelsesplan.
- Prioriteringsplan: Det oppfordres videre til at kommunene lager en *prioriteringsplan/ liste* for sine verdifulle lokaliteter i kulturlandskapet etter kriteriene:
  - (i) Fare for tap av mangfold;
  - (ii) Ikke for langt framskredet tilgroing
  - (iii) Praktiske forhold, tilgang på beitedyr mm.
 Forvaltningsfokus og virkemiddelbruk bør så følge denne planen/lista.
- Samarbeid om offensiv: Fylket og aktuelle kommuner burde videre samarbeide om en helhetlig offensiv (strategiplan) for de mest verdifulle kulturlandskapstypene i fylket, f. eks. en egen *strandengplan* på tvers av kommunegrensene.
- Supplere mangelfull kartlegging: Enkelte kommuner har mangelfulle registreringer i kulturlandskapet. I disse kommunene bør det prioriteres å gjøre flere registreringer, slik at de kan få en bedre oversikt over hva som finnes og et bredere grunnlag for tildeling av kulturlandskapsmidler.
- Mer skjøtselmidler til viktige kommuner: Enkelte kommuner utmerker seg med hensyn til antall registrerte verdifulle lokaliteter og også mange A-lokaliteter. Det vil være naturlig at kommuner med mange lokaliteter å skjøtte fikk mer midler til fordeling

Og sist men ikke minst:

- Program for overvåking av kulturlandskap: Det må umiddelbart opprettes et faglig holdbart system for overvåking av utviklingen til det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet. Vi trenger systematisk overvåking av biologiske verdier i kulturlandskap (slik som det finnes for eks. skog). Dette vil si permanente flater spredt ut i viktige lokaliteter over hele landet som systematisk registreres hvert 5-10 år for å dokumentere endringer m.m.

1. Innledning

Høsten 2005 satte Genressursutvalget for planter i samarbeid med Statens Landbruksforvaltning i gang prosjektet *Fra kartlegging til oppfølging*. Prosjektet har satt fokus på *forvaltningen* av de biologisk/genetisk verdifulle arealene i kulturlandskapet.

Genressursutvalget for planter arbeider med forvaltning av nasjonale plantegenetiske ressurser og har organisert virksomheten i *Nasjonalt program for bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser for mat og landbruk*.

1.1. Bakgrunn

Genressursutvalget for planter gjennomførte i 2003 og 2004 en kartlegging av verdifulle engar med hensyn på fôrplanter i tre prøvefylker: Aust-Agder, Sogn og Fjordane og Oppland³.

I tillegg til den rene deskriptive registreringsjobben, valgte kartleggingsprosjektet i Aust-Agder også å jobbe i forhold til forvaltningen. Målet var at forvaltningen skulle følge opp de utvalgte *in-situ* engene mhp fôrplanter på en god og planmessig måte inn i framtiden. Spesielt ble kommunenes håndtering av Regionalt miljøprogram (RMP) fulgt.

Hvordan forvaltningen i Aust-Agder konkret tok fatt i forvaltningen av engene etter at kartleggingsprosjektet var avsluttet varierte en del fra kommune til kommune. Dette ledet imidlertid fram til idéen om et prosjekt som ser på hvordan forvaltningen generelt følger opp verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet. Dette ble til prosjektet *Fra kartlegging til oppfølging*.

Det er utført en rekke registreringer i kulturlandskapet siden 1990-tallet og fram til i dag. Det gjelder både nasjonale registreringsprosjekter og mer regionalt/lokalt initierte registreringer. Etter hvert har en fått en god del kunnskap om verdifulle kulturlandskapsområder rundt om i landets fylker. Samtidig har det festet seg et inntrykk av at "skoen trykker mest" på forvaltningssiden.

Noe som ytterlig synliggjorde behovet for et slikt "oppfølgingsprosjekt" var en tidligere gjennomført evaluering av tilskuddsmidlene "Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap" (STILK)⁴. Evalueringen viste at den største andelen av STILK-tiltakene omfatta freda og verneverdige bygninger og kulturminner/-miljøer, foruten gammel kulturmark. Det var få tiltak som fokuserte på biologisk mangfold. Hensynet til det biologiske mangfoldet syntes også å være lite vektlagt i tiltak som omfattet gammel kulturmark.

1.2. Målsetting

Prosjektets hovedmål har vært å være en katalysator for forvaltningens arbeid med biologisk/genetisk verdifulle områder i kulturlandskapet både på kommune- og på Fylkesmannsnivå. Ved konkret å innhente *erfaringer og kunnskaper* om hva som fungerer /

³ Hauge, L., Austad, I., Lunde, B. N., 2004: Kartlegging av eng- og beitevekstrar i Sogn og Fjordane. På oppdrag for Genressursutvalget for Kulturplanter. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Svalheim, E. 2005: Kartlegging av gamle engarealer i Aust Agder. På oppdrag fra Genressursutvalget for Kulturplanter.

Ueland, J. & Marum, P. 2003: Inventering av genetisk mangfold i eng- og beitevekstene. Grønn kunnskap vol. 7 nr. 10. Rapport fra forprosjekt. Planteforsk.

⁴ Bent Brandtzæg og Dag Jørund Lønning, 2001. Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap(STILK). Evaluering av tilskuddsordningen. Telemarkforskning. Oppdragsgiver: Statens landbruksforvaltning.

ikke fungerer innen forvaltningen av disse arealene og hva som eventuelt skal til for å bedre denne forvaltningen.

Delmål:

- *Kjennskap til kartlagte verdifulle lokaliteter:* Hvor mange kartlagte biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet kjenner landbruksansvarlig i kommunen til? Eventuelt hvor stor andel av de ”godt offentlig kjente” kartlagte lokaliteter har ikke landbruksansvarlig kjennskap til?
- *Oppfølging og virkemiddelbruk:* Hvor stor andel av de kartlagt biologisk/genetisk verdifulle områdene i kulturlandskapet følges opp med hensyn på virkemiddelbruk og skjøtselsplaner i hver kommune?
- *Arbeidsrutiner:* Hvordan håndteres areal med biologisk verdifullt kulturlandskap i kommunene? Hvilke rutiner og hvilke verktøy blir benyttet? Eksempelvis; kontakt mot grunneiere, bruk av databaser og trekkes lokalitetene med i arealplanlegging.
- *Sammenstilling:* Bistå utvalgte kommuner med å sammenstille og prioritere arealer fra ulike kartlegginger.
- *Bevisstgjøring:* Generelt stimulere til en positiv prosess og gode rutiner ved behandling av biologisk/genetisk verdifulle områder i kulturlandskapet. Legge til rette for at kommunene utarbeider skjøtselsplaner der dette er nødvendig for framtidig forvaltning.
- *Bringe videre resultatene:* Resultatene fra prosjektet skal i størst mulig grad bringes videre til forvaltningsmyndigheter, aktuelle forskningsmiljøer og selvsagt tilbake til de som konkret var med i prosjektet.

Resultater og erfaringer som framkommer i prosjektet vil være viktige for framtidig arbeid med bevaring av biologisk / genetisk mangfold i kulturlandskapet. Prosjektets ambisjon er at resultatene skal få generell betydning, ikke bare i de utvalgte fylkene.

1.3. Prosjektgjennomføring

Prosjektet har utarbeidet en relativt omfattende spørreundersøkelse (se vedlegg). Resultatene fra denne undersøkelsen har så blitt fulgt opp og bearbeidet videre. Spørreskjemaet ble sendt ut til 32 utvalgte kommuner i de tre fylkene Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane.

Totalt svarte 26 kommuner på spørreskjemaet, som dermed representerer et relativt stort datamateriale fra disse tre fylkene. Totalt ble det meldt inn 825 biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet via disse skjemaene.

Spørreskjemaet ble sendt ut til, og er i hovedsak besvart av, landbruksansvarlig i kommunen, siden det er de som i dag har mulighet til å fordele midler til skjøtsel av artsrike lokaliteter i kulturlandskapet. Aktuelle tilskuddsordninger er i hovedsak SMIL (Spesielle miljømidler i landbruket) og RMP (Regionalt miljøprogram).

Det ble spurt om lokalitetsfakta, eierforhold, skjøtselsfakta, oppfølging, dataverktøy, praktisering av tilskuddssystem, foruten dokumentasjon. Spørreskjemaet i seg selv var tenkt å fungere til bevisstgjøring for de som fylte det ut.

I tillegg har prosjektet *Fra kartlegging til oppfølging* utarbeidet en fylkesoversikt: *Sammenstilling av registrerte biomangfold lokaliteter i kulturlandskapet i Aust-Agder, med litteraturoversikt, pr januar 2006* (Svalheim 2006). Dette var på oppdrag fra Fylkesmannens landbruksavdeling i Aust-Agder. Denne fylkesoversikten har gitt anledning til å gå dypere inn i materialet fra Aust-Agder for enkelte av problemstillingene i prosjektet

Resultatene fra spørreundersøkelsen taler i stor grad for seg selv. I mindre grad tar prosjektet fatt i drøfting opp mot intensjoner og føringer i virkemiddelbruk. Dette var det ikke rom for innenfor en knapp prosjektperiode på under 5 månedersverk.

Prosjekt *Fra kartlegging til oppfølging* legger til rette for at utvalgte fylker og kommuner kan følges opp igjen etter 2-3 år. Dette kan være av betydning for den generelle evalueringen av RMP som er tenkt gjennomført i 2009.

Sammenstilling av registrerte biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet i Aust Agder, med litteraturoversikt.

Pr. januar-06

Av : Ellen Svalheim

På oppdrag fra Fylkesmannens landbruksavdeling ble det i januar 2006 utarbeidet en sammenstilling over registrerte biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet i Aust-Agder. Denne fylkesoversikten er benyttet i prosjektet "Fra kartlegging til oppfølging" hvor kommunenes innmeldte lokaliteter blir bl.a. sett i forhold data i denne.

2. Materiale og metode

2.1. Utvelgelse av fylker og kommuner

Fylkene Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane ble valgt ut til å være med i prosjektet fordi Genressursutvalget for planter gjennomførte kartlegging av verdifulle enger mhp fôrplanter i disse tre prøvetylkene i 2003 og 2004.

I Aust-Agder og Sogn og Fjordane ble de samme kommunene som fikk registrert enger i forbindelse med Genressursutvalgets kartlegging valgt ut til å være med i spørreundersøkelsen. I Oppland registrerte Genressursutvalget enger i alle fylkets kommuner, her ble derfor 10 kommuner som dekket ulike deler av fylket valgt ut, etter samtale med Stig Horsberg ved Fylkesmannens landbruksavdeling.

Prosjektet ser det bl.a. som interessant å se hvordan disse utvalgte *in-situ* engene konkret blir fulgt opp rundt om i kommunene. Det er imidlertid verdt å merke seg at tidligere kontakt med personer i forvaltningen i disse kommunene kan ha økt deres fokus på kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet. En skal dermed ikke ta for gitt at svarene disse utvalgte kommunene gir på spørreundersøkelsen representerer landsgjennomsnittet.

Følgende kommuner ble kontaktet i forbindelse med undersøkelsen:

	Aust-Agder	Oppland	Sogn og Fjordane
1	Gjerstad	Vågå	Selje
2	Risør	Dovre	Bremanger
3	Tvedestrand	Skjåk	Flora
4	Vegårshei	Vang	Askvoll
5	Åmli	Øystre Slidre	Førde
6	Arendal	Sør-Aurdal	Eid
7	Birkenes	Gran	Vik
8	Evje og Hornnes	Vestre Toten	Leikanger
9	Bygland	Øyer	Sogndal
10	Valle	Nord-Fron	Lærdal
11	Bykle		Luster

Tabell 1: Kommuner som fikk tilsendt spørreskjema for verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold

2.2. Spørreskjema; utarbeidelse og oppfølging

Følg brev og et relativt omfattende spørreskjema ble sendt ut til landbruksansvarlig ved de 32 kommunene nevnt over (se vedlegg 1). Spørreskjema ble også lagt ut på www.genressurser.no/planter.

Under utarbeidelsen av spørreskjemaet ble det innhentet innspill fra en rekke ulike steder og personer:

- Fylkesmannens landbruksavdeling i Aust-Agder ved fylkesagronomene Lisbeth S. Kismul og Hans Birger Nilsen
- SABIMA (Samarbeidsrådet for biologisk mangfold) ved Rune Aanderaa
- SLF (Statens landbruksforvaltning) ved Cecilie Askhøven
- DN (Direktoratet for naturforvaltning) ved Ingerid Angell-Petersen
- NIJOS (Norsk institutt for jord og skogkartlegging) ved Anders Bryn

Forut for at spørreskjemaet ble sendt til de 32 kommunene, ble det tatt kontakt med landbruksavdelingene i de tre utvalgte Fylkesmannsembetene, både pr. telefon og e-post.

Det ble orientert om undersøkelsen, utvalgte kommuner osv. Videre ble det oppfordret til at landbruksavdelingene ga prosjektet sin støtte ved å sende ut anbefaling til landbruksansvarlig i de respektive kommunene om å fylle ut og returnere spørreskjemaet. Dette skjedde i Oppland og i Aust-Agder.

Spørreskjemaet har gruppert spørsmålene etter:

1. Lokalitetene - kjent av kommunen som verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biomangfold
2. Eierforhold og skjøtselstilstand
3. Konkret oppfølging og virkemiddelbruk
4. Dataverktøy
5. Rutiner ved praktisering av tilskuddssystemet
6. Dokumentasjon

Det ble gitt tre ukers svarfrist. For mange kommuner ble denne fristen for kort, og de kommunene som hadde behov fikk forlenget fristen.

3. Resultater

Totalt returnerte 26 av 32 kommunene svar på undersøkelsen. De fleste returnerte med utfylte spørreskjema. Enkelte kommuner hadde delvis utfylte skjema, gjerne med følgebrev og utskrift av regneark med kartlagte lokaliteter. Dette gjaldt spesielt de kommunene med mange registreringer i kulturlandskapet. Det ble avtalt over telefon at dette var en god måte å besvare undersøkelsen på, siden utfyllingen av spørreskjemaet viste seg å være et tidkrevende arbeid for de kommunene med mange lokaliteter. Den som fylte ut regnearket, har ofte blitt kontaktet på telefon i de tilfellene det oppsto spørsmål eller tvil ved tolkningen av svarene.

Kommunene har vist interesse for undersøkelsen og har gjennomgående brukt mye tid på utfyllingen av et omfattende spørreskjema. Det var i hovedsak de landbruksansvarlige som svarte på skjemaene, og de har svart ut fra det de har hatt kjennskap til. Disse svarene kan ikke sies å være den totale fasiten for de faktiske forhold, men samlet sett gir svarene et bilde av hvordan kjennskap til- og forvaltning av verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet er rundt om i kommunene.

Tabell 2: Kommuner som svarte på spørreskjema for verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold, med antall innmeldte lokaliteter.

Aust-Agder	Ant. lok	Oppland ⁵	Ant. lok	Sogn og Fjordane ⁶	Ant. lok
Gjerstad	21	Dovre	56	Selje	48
Risør	6	Skjåk	15	Bremanger	29
Tvedestrand	7	Vang	125	Askvoll	18
Vegårshei	9	Sør-Aurdal	5	Førde	10
Åmli	16	Gran	84	Eid	16
Arendal	4	Vestre Toten	147	Leikanger	19
Evje og Hornnes	15	Øyer	44	Sogndal	31
Bygland	28	Nord-Fron	42	Lærdal	5
Valle	8				
Bykle	17				
Totalt	131	Totalt	518	Totalt	176
Snitt pr komm.	13	Snitt	65	Snitt	22

Seks kommuner svarte ikke på undersøkelsen. To kommuner oppga at de ikke hadde tid til å prioritere utfyllingen (en var landbruksansvarlig i 40% stilling). De fire andre kommunene oppga aldri noe grunn for hvorfor de ikke ønsket å svare. Det ble ikke gitt respons på gjentatte henvendelser.

⁵ En kommune i Oppland tok med de lokalitetene de hadde mest opplysninger om.

3.1. Lokalitetene

3.1.1. Antall innmeldte lokaliteter fra de tre fylkene

Ti kommuner i Aust-Agder og åtte kommuner i henholdsvis Oppland og Sogn og Fjordane svarte på undersøkelsen. Til sammen meldte disse 26 kommunene inn 825 *verdifulle kulturlandskapslokaliteter med hensyn på biologisk mangfold*⁶.

Oppland meldte inn 518 lokaliteter. Aust-Agder meldte inn 131 lokaliteter. Tallet for Sogn og Fjordane er 176.

I gjennomsnitt meldte hver kommune i Oppland inn 65 lokaliteter. Det samme tallet for Sogn og Fjordane og Aust-Agder var hhv 22 og 13 (se tabell 2).

Kommunene i Oppland er større i areal og har flere gårdsbruk enn kommunene i de andre fylkene. Oppland er registrert med 1 045 000 dekar jordbruksareal, Sogn og Fjordane har 461 300 dekar og Aust-Agder har 112 800 dekar jordbruksareal⁷. Oppland har og flest gårder, totalt ble 7054 driftsenheter registrert i 1999, mot 5295 og 1258 i hhv Sogn og Fjordane og Oppland⁸. Mens Sogn og Fjordane har større naturlig variasjon⁹ (se ellers 4. Drøfting og oppsummering s 44).

Vestre Toten og Vang i Oppland utmerker seg, med hhv 147 og 125 lokaliteter registrert i kulturlandskapet.

3.1.2. Lokalitetenes verdi¹⁰

Skjemaene oppga verdi ved 97% av lokalitetene (tabell 3). Bare 2,5% hadde ingen oppgitt verdi eller sto oppgitt som *uprioritert*.

- I Sogn og Fjordane og Aust-Agder var det flest B-lokaliteter, mens i Oppland utgjorde C-lokalitetene størst andel (hele 45%) av de registrerte lokalitetene innen fylket.
- I Aust-Agder utgjorde A-lokalitetene kun 13% av totalt antall innmeldte lokaliteter fra landbrukskontorene, mens til sammenligning i Sogn og Fjordane utgjorde A-lokalitetene 32% av det totale antallet. De innmeldte lokalitetene fordelte seg på følgende vis med hensyn på verdisetting (se tabell 3).

⁶ En kommune i Sogn og Fjordane sa at den kun oppga noen utvalgte lokaliteter i spørreskjemaet, og at den reelt kjente til flere lokaliteter som ikke ble nevnt.

⁷ En kommune i Sogn og Fjordane sa at den kun oppga noen *utvalgte* lokaliteter i spørreskjemaet, men at de reelt sett kjente til flere lokaliteter som ikke ble nevnt.

⁸ Kilde: Statistisk Sentralbyrå 2005. Omfatter de som søkte produksjonstilskudd.

⁹ Kilde: Statistisk Sentralbyrå, Tall fra jordbrukstelling i 1999.

⁹ Moen, A., 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

¹⁰ Verdisetting: *A Svært viktig* - alle utforminger og/ eller lokaliteter som er vurdert til svært viktig i DN-håndbok 13-1999. *B Viktig* - alle utforminger og/ eller lokaliteter som er vurdert til *viktig* i samme håndbok. *C Lokalt viktig* - Lokaliteter som ikke når opp i prioriteringen til A og B, men som likevel kan være viktig i lokal sammenheng. *G-in situ* - Genressursutvalgets registrerte enger mhp forplanter. Flere av disse lokalitetene er seminaturlig eng og beite med stort biomangfold, og kan i tillegg være verdsatt til enten A-, B- eller C-lokalitet, mens andre lokaliteter er gammel isådd kultureng som kanskje blir gjødslet.

Tabell 3: Innmeldte lokaliteter og deres verdi i de tre fylkene Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder, i forbindelse med spørreundersøkelsen: "Verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold". Tallene angir antall lokaliteter der: A-lok = svært viktig, B-lok= viktig, C-lok= lokalt viktig, Uprioritert = undersøkte lok. ikke gitt prioritering og G-in situ = lok. plukket ut i Genressursutvalget sin kartlegging av fôrplanter. (*Flere av G-in situ engene er i tillegg klassifisert som enten A, B eller C lokalitet: I Aust-Agder gjelder dette 9 lok., i Sogn og Fjordane gjelder det alle de 8 engene under G- in situ). Tall i parentes angir %-andel av det totale antall innmeldte lokaliteter innen fylket.

Innmeldte lokaliteter	A-lok Ant.	B-lok Ant.	C-lok Ant.	Uprioritert	G- in situ
Oppland	105 (20%)	170 (33%)	233 (45%)	9	1
Sogn og Fjordane	56 (32%)	65 (37%)	42 (24%)	13	8*
Aust-Agder	17 (13%)	52 (40%)	40 (31%)	0	31*
Alle 3 fylkene	178 (22%)	287 (35%)	315 (38%)	22 (3%)	40*(5%)

3.1.3. Kildehenvisning

Hvem har utført registreringene av de innmeldte lokaliteter? Jevnt over virker det som om Biomangfold- eller Naturtypekartleggingene er godt innarbeidet i kommunene:

- Hele 86% av de innmeldte lokalitetene henviser til denne kilden for lokalitetsopplysningene.
- Ti av de 26 kommunene har *kun* oppgitt lokaliteter fra Biomangfold-/naturtypekartleggingen på spørreskjemaet¹¹.

Her kan det sikkert ligge en del lokaliteter som først har blitt kartlagt i andre sammenhenger, f. eks. Nasjonal registrering eller lokalt initierte registreringer, og som seinere har blitt innlemmet eller samlet gjennom Naturtypekartleggingen. Dette var også noe av intensjonen til denne kartleggingen.

- Tiltross for stor grad av henvisning til Naturtypekartleggingen er det verdt å merke seg at landbruksansvarlig i *fem* kommuner oppgir at de *ikke* kjenner til at det er foretatt naturtypekartlegging i kommunen, og henviser derfor til andre registreringer for de oppgitte lokalitetene.
- Etter nærmere undersøkelser viste det seg at alle disse fem kommunene har utført naturtypekartlegging, men at landbruksansvarlig ikke er orientert. Fire av disse var kommuner i Aust-Agder.

Litteraturlista bak i rapporten viser i hovedsak kommunenes litteraturhenvisninger på spørreskjemaet. Fra disse rapportene har de hentet mange av sine opplysninger som gjengis her i rapporten.

¹¹ Gjelder Naturtype-/Biologisk mangfold rapportene for følgende kommuner, se litteraturliste: Evje og Hornnes (Brandrud, 2002b), Øyer, Nord-Fron, Vestre-Toten, Gran, Dovre, Førde, Selje, Bremanger (Alle Miljøfaglig utredning) og Sogndal (Nederlo, 2001)

Tabell 4: Kildehenvisning til de oppgitte lokalitetene i spørreskjemaet "Verdifulle kulturlandskaps-lokaliteter mhp biologisk mangfold". Kommunene sitter på informasjon om de oppgitt verdifulle biomangfoldlokalitetene fra følgende hovedtyper kilder. Materialet baserer seg i hovedsak på de landbruksansvarliges innmeldinger i 26 kommuner fra fylkene Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane. Totalt er det oppgitt 825 lokaliteter.

Kildehenvisning	Nasjonal-registrering	Naturtype-kartlegging	Genressurs-utvalget	Annen registrering
Aust-Agder	10	81	31	9
Oppland	22	488	1	7
Sogn og Fjordane	0	140	3	33
Totalt	32	709	35	49

3.1.4. Genressursutvalgets kartlegging av fôrplanter:

Det er verdt å merke seg at nær alle lokalitetene som Genressursutvalget for planter registrerte i Aust-Agder er ført opp på spørreskjemaet. Veldig få av de tilsvarende lokalitetene er tatt med for de to andre fylkene (se tabell 4). I 2003 og 2004 kartla Genressursutvalget 33 enger i Aust-Agder, 17 i Sogn og Fjordane og 73 enger i Oppland.

Etter at registrering ble foretatt har disse tre fylkene gjennomført ulik rapporteringspraksis om de kartlagte verdiene:

- I Aust-Agder ble landbrukskontorene orientert med tilsendt rapport¹² og faktaark med oppfordring om å ta med lokalitetene i RMP. I tillegg fikk grunneier tilsendt faktaark over lokaliteten per brev.
- I Oppland er ikke registreringene offentliggjort ennå. Lokalitetsopplysningene foreligger som en perm med feltnotater. En av lokalitetene er meldt inn på spørreskjemaet, denne har vært beskrevet som eksempellokalitet i veiledningsheftet for kartleggingen.
- I Sogn og Fjordane foreligger registreringene i utgitt rapport, men denne er ikke sendt ut til de aktuelle kommunene. Rapporten kan bestilles hos Høgskulen i Sogn og Fjordane¹³.

3.1.5. Årstall for registrering

Naturtypekartleggingene i kommunene ble i hovedsak gjennomført fra år 2000 og framover.

- Hele 69% av de innmeldte lokalitetene ble registrert i perioden 2000 t.o.m. 2003.
- I 2004 og 2005 ble 19% av lokalitetene registrert.
- Kun 12% av lokalitetene er oppgitt å ha blitt registrert før 2000.

Som nevnt over har nok informasjon om en viss andel av disse lokalitetene også vært kjent tidligere gjennom andre registreringer:

Der hvor kommunene oppgir flere årstall for registrering av en lokalitet, er det første årstallet for registreringen gjeldende i denne sammenheng (se figur 1 under). Noen kommuner i Aust-Agder har oppgitt flere årstall for registrering av en lokalitet. Her kan en

¹² Svalheim, E. 2005: Kartlegging av gamle engarealer i Aust-Agder. Genressursutvalg for planter. Se www.genressurser.no/planter.

¹³ Hauge, L., Natlandsmyr, B. og Austad, I. 2005: Artsrike slåtte-og beiteenger i Sogn og Fjordane, status for eit utval av lokalitetar. R-NR 5/2005 Avd. for ingeniør og naturfag.

lese ut ”registreringshistorien” for lokaliteten. Og det er ganske vanlig at de som registrerer oppsøker gamle lokaliteter.

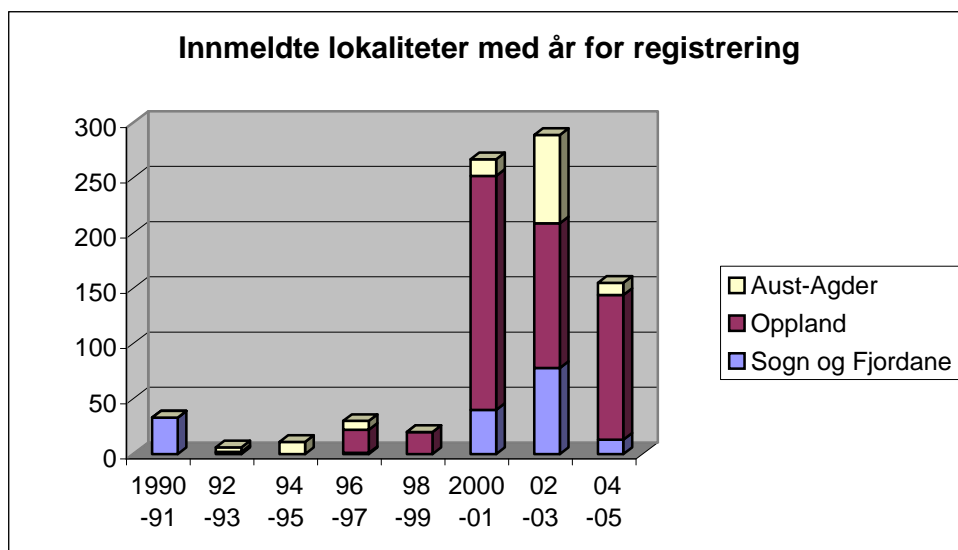
For eksempel har landbruksansvarlig på Vegårshei meldt inn 9 lokaliteter i kulturlandskapet som alle er å finne i Naturtypekartleggingen for kommunen. Hele 8 av disse har blitt registrert og beskrevet tidligere, hhv gjennom Verneplan for myrer i Aust-Agder i 1980 (1 lok.), Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap, 1994 (1.lok.) og gjennom en lokal registrering av verdifulle kulturlandskap langs Vegårvassdraget, 1996 (6 stk).

Bonde Tjøstolv Aas på Leiulstad på Vegårshei har hatt besøk av mange kartleggere i kulturlandskapet de seinere årene. Det hele startet i 1996 ved en lokal kartlegging av kulturlandskapet på Vegårshei, etter dette ble deler av eiendommen igjen registrert i 1998 mhp strandeng og vannvegetasjon i Vegårvassdraget. I 2003 kom Naturtypekartleggingen på besøk, i 2004 kom Genressursutvalget på besøk og til sist kom kartleggeren fra DN` supplerende kartlegging i kulturlandskapet. Foto: Ellen Svalheim.

At en så stor andel av lokalitetene i naturtypekartleggingen er registrert tidligere er ikke alltid tilfelle. I Bykle er 3 av de innmeldte 16 lokalitetene registrert tidligere, i Gjerstad er kun 2 av de 21 lokalitetene registrert tidligere (sett i forhold opplysningene omkring lokalitetene i fylkesoversikten, Svalheim 2006). I kommuner med mange oppgitte lokaliteter i kulturlandskapet er det grunn til å anta at mange av de er blitt registrert for første gang gjennom Naturtypekartleggingen.

Der hvor Naturtypekartleggingen er gjennomført i 2004/2005 har forvaltningen hatt mindre tid på seg til å fange opp lokalitetene gjennom tilskuddsystem og skjøtselsplaner. Men dette gjelder kun for 19% av lokalitetene. For de resterende over 80% av lokalitetene har forvaltningen vært kjent med de verdifulle lokalitetene i minimum 2 år.

Figur 1: Innmeldte lokaliteter med angitt år for registrering på spørreskjemaet "Verdifulle kulturland-skapslokaliteter mhp biologisk mangfold". Materialet baserer seg på i hovedsak de landbruks-ansvarlige sine innmeldinger i 26 kommuner fra fylkene Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane. Totalt er 811 lokaliteter oppgitt med årstall for registrering. (Det er viktig å ha i tankene at mange av lokalitetene kan være registrert tidligere men er her samlet under Naturtypekartleggings-"paraplyen".)

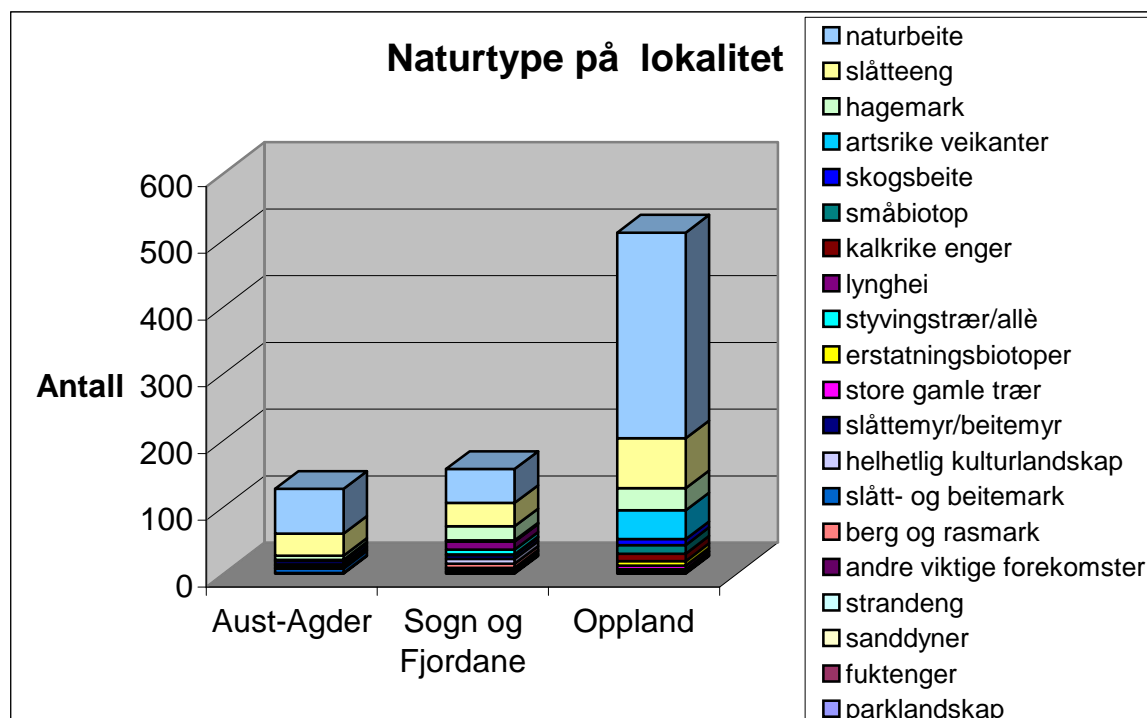
3.1.6. Naturtype

Naturtype var oppgitt for 792 av de 825 lokalitetene. Tabell 5 nedenfor gir en oversikt over hvilke naturtyper som var oppgitt å være den *dominerende* på den enkelte lokalitet. Der hvor to naturtyper er ført opp som like framtrødende, er det krysset av for begge. Listen med naturtyper i tabell 5 og 8 må ikke sees på som en total liste over kulturlandskapets naturtyper registrert i disse fylkene/kommunene, da mindre arealer innen de kartlagte områdene kan være av andre naturtyper. Dette kan være småarealer med f.eks. kantkratt, fukteng, småbiotoper, artsrike veikanter og lignende. Det er grunn til å anta at slike arealmessig mindre framtrødende naturtyper som artsrike veikanter og store, gamle trær er underrepresentert i tallmaterialet i tabellen av denne grunnen. De fleste følger i grove trekk DN-håndbok nr 13 sin inndeling av naturtyper.

- *Naturbeitene* skiller seg her markant ut som den klart vanligste naturtypen det er foretatt registreringer i. Hele 54% av lokalitetene hadde oppgitt naturbeite som dominerende vegetasjonstype.
- *Slåtteeogene* er den nest hyppigste registrerte naturtypen blant de innmeldte lokalitetene, med 18% av lokalitetene.
- *Hagemark* og *artsrike veikanter* forekommer med hhv 7,5% og 5,5% av lokalitetene.
- De andre naturtypene forekommer kun på få lokaliteter.

Tabell 5: Antall lokaliteter registrert under ulike naturtyper. Dominerende naturtype oppgitt for de inn-meldte kulturlandskapslokaliteter på spørreskjemaet "Verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold". Materialet baserer seg i hovedsak på de landbruksansvarlige sine innmeldinger i 26 kommuner fra Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane. Totalt er 792 lokaliteter oppgitt med naturtype.

Naturtype	Aust-Agder	Sogn og Fjordane	Oppland	Sum	%
Naturbeite	67	51	308	426	54%
Slåtteeeng	33	35	75	143	18%
Hagemark	6	21	33	60	7,5%
Artsrike veikanter	1		43	44	5,5%
Skogsbeite	5	1	9	15	2%
Småbiotop			13	13	1,5%
Lynghei		12		12	1,5%
Kalkrike enger		1	11	12	1,5%
Styvingstrær/allè	2	7		9	1%
Store gamle trær	3		5	8	1%
Erstatningsbiotoper		1	7	8	1%
Areal m slått-og beitemark	7			7	1%
"Helhetlig kulturlandskap"		7		7	1%
Slåttemyr/beitemyr	1	6	1	7	1%
Berg og rasmark		6		6	1%
Andre viktige forekomster		2	3	5	0,5%
Strandeng	1	4		4	0,5%
Parklandskap		1	1	2	~ 0%
Gammel kulturreng	1				
Fuktenger			2	2	~ 0%
Sanddyner		2		2	~ 0%
Sum	127	157	511	795	100%

Figur 2: Søylediagram med dominerende naturtype oppgitt for de innmeldte kulturlandskapslokaliteter på spørreskjemaet "Verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold". Materialet baserer seg på i hovedsak de landbruksansvarlige sine

innmeldinger i 26 kommuner fra fylkene Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane. Totalt er 792 lokaliteter oppgitt med naturtype.

3.1.7. Kontinuitet

Spørsmålene knyttet til kontinuiteten i drifta tok for seg hvilke lokaliteter som hadde *lang kontinuitet*, dvs hadde hatt sammenhengende drift lenger enn 30 år, eller *kort kontinuitet*, dvs skjøtsel på lokaliteten i mindre enn 30 år. Kommunene ble også bedt om å oppgi perioder med opphør av drift. Det er verdt å bemerke at svarene her ikke sier noe om driften som utføres ivaretar kartlagte verdier.

Tydeligvis var disse spørsmålene ikke like lett å svare på; 18 kommuner med til sammen 352 lokaliteter hadde gitt et svar. For disse gjelder følgende:

- Hele 69% av disse ble oppgitt å ha sammenhengende drift i mer enn 30 år; dvs lang kontinuitet. (Kun en lokalitet ble oppgitt å ha kort kontinuitet.)
- 14% var ikke lenger i drift eller hadde nå en meget ustabil drift.
- På 3% av lokalitetene var drift nå gjenopptatt etter perioder med opphør.
- På de resterende 13% av lokalitetene kjente ikke landbruksansvarlig til kontinuiteten på lokaliteten.

To kommuner i Oppland utmerker seg med antall registrerte lokaliteter. Det er Vestre Toten og Vang med hhv 147 og 125 lokaliteter registrert i kulturlandskapet. Disse to kommunene er ikke med i tallmaterialet over mhp kontinuitet i drift. Men spørreskjemaet fra de landbruksansvarlige hadde her vedlagt regneark fra Naturtyperegistreringen og her ble *status* oppgitt for de til sammen 272 lokalitetene.

- 61% av lokalitetene ble oppgitt å være *intakte*.
- 22% ble oppgitt å være *delvis ødelagt*
- 4% var i *gjengroing*
- To lokaliteter (< 1%) ble oppgitt å være *restaurert*.
- For 12% av lokalitetene var status *ukjent*.

Hvis vi kikker nærmere på materialet fra Aust-Agder og ser kontinuitetssvarene i forhold til verdisetting, fordeler lokalitetene i *drift*; *ute av drift* og *gjenopptatt drift* seg som følger, se tabell 6.

Tabell 6: Viser kontinuiteten i de 84 innmeldte lokalitetene i Aust-Agder for de 7 kommunene som svarte på spørsmålet; Åmli, Gjerstad, Risør, Tvedestrand, Vegårshei, Bykle og Valle. Lokalitetenes kontinuitet grupperes etter: I drift i dag med lang kontinuitet; Ute av drift, og: Gjenopptatt drift etter perioder med opphør. *G-in situ - 10 av disse engene er i tillegg registrert som A, B eller C lok.

Lokalenes kontinuitet i 7 kommuner i Aust-Agder	I drift i dag med lang kontinuitet	Ute av drift	Gjenopptatt drift etter opphør
Antall (stk)	57	19	8
Antall i%	68%	23%	10%
Verdi på lokalitet			
A- Svært viktig	10	4	1
B- Viktig	17	9	6
C- Lokalt viktig	15	6	1
G - <i>in situ</i>	25*	0	0

Eksempler fra tallmaterialet:

- Av de 4 A- lokalitetene som kommunene oppgir ikke lenger har drift, er det 3 slåtteenger og 1 naturbeitemark.
- Av de 9 B- lokalitetene ute av drift, er det 5 slåtteenger, 2 hagemarker og 2 naturbeiter.
- Av de 6 C-lokalitetene ute av drift, er det; 5 slåtteenger og 1 naturbeite.

Slåtteeeng på Stavenes i Bykle kommune, Aust-Agder. I Bykle har 3 av de til sammen 7 oppgitte A- lokalitetene i kommunen helt opphør av drift i dag. Foto: Asbjørn Lie.

3.1.8. Rødlisterarter

I hvor stor grad kjenner de landbruksansvarlige til registrerte rødlisterarter? Og kjenner de til om det finnes en oversikt over rødlisterarter i kommunen (som også innbefatter arter i kulturlandskapet)?

De landbruksansvarlige fikk spørsmålet: Finnes det en oversikt over registrerte rødlisterarter innen kommunen:

- Her svarte seks kommuner *nei*, fire svarte *veit ikke*, seksten svarte *ja*. For tretten av de som svarte ja så ble det oppgitt at rødlisterartene er kartfestet og digitalisert.
- Fra Oppland og Sogn og Fjordane oppga seks av de åtte kommunene at de kjente til liste over rødlisterarter. Kun tre av de ti kommunene i Aust-Agder oppga det samme.
- I syv av de 10 kommunene i Aust-Agder som svarte på undersøkelsen finnes det oversikt over rødlisterarter registrert i kommunen. Kun to kommuner ved landbruksansvarlig visste at disse fantes.
- To av kommunene i Aust-Agder som svarte nei, er samtidig to av kommunene som ikke kjente til naturtypekartleggingen. For disse to kommunene finnes en slik liste over rødlisterarter utarbeidet og sammenstilt under naturtypekartleggingen.

3. 2. Sammenstilling av lokaliteter i Aust-Agder

I januar 2006 ble det utarbeidet en ”Sammenstilling av registrerte biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet i Aust Agder, pr. januar 06” på oppdrag fra Fylkesmannes landbruksavdeling, Svalheim 2006 (heretter kalt fylkesoversikten). Sammenstillingen tar for seg kartlegginger i alle Aust-Agders 15 kommuner, og har hatt som mål å favne flest mulig av biomangfold-registreringene fra i kulturlandskapet i fylket inntil januar 06. Se også <http://www.fylkesmannen.no/AA>.

Sammenstillingen er ment å fungere som et hjelpemiddel for forvaltningen både på fylkes- og kommunenivå. Konkret var det et umiddelbart behov for denne oversikten i forbindelse med kommunenes forvaltning av RMP (Regionalt miljøprogram) og SMIL-ordningen.

Det er ikke kjent at Oppland eller Sogn og Fjordane har en lignende oversikt over verdifulle lokaliteter i kulturlandskapet. Mange lokaliteter ligger selvsagt ute på DN s Naturbase. Erfaringene fra Aust-Agder viser at ikke alle kartlagte lokaliteter ligger ute på naturbasen.

I dette kapittelet vil vi anvende materialet fra fylkesoversikten direkte i prosjektet ”fra kartlegging til oppfølging”, ved å se Aust-Agder-kommunenes innmeldte lokaliteter ved dette foreliggende prosjektet i forhold til lista over lokaliteter fra fylkesoversikten.

Følgende kildemateriell ble gjennomgått ved utarbeidelse av fylkesoversikten av biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet i Aust Agder.

- Naturbase, DN (per jan. 06) (se: <http://dnweb5.dirnat.no/nbinnsyn/>)
- Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. (Puschmann -92 og -96, og Eriksen & Puschmann -94, samt feltnotater.)
- Naturtype- / biomangfoldkartlegginger i de respektive kommunene
- DN’s supplerende kartlegging av biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap, Aust-Agder. (Bjureke 2005)
- Genressursutvalget for planter sin registrering av gamle fôrplanter i 2004 (Svalheim 2005)
- Diverse lokalt initierte prosjekter
- Gjennomgang av andre registreringer/ belegg/ krysslister på Agder naturmuseum

Fylkesoversikten kan ikke regnes som en komplett liste over registreringer foretatt av verdifulle lokaliteter. Men en kan være trygg på at majoriteten av de viktigste lokalitetene er med her. Andelen av ”glemte” lokaliteter anses som liten.

3.2.1. Innmeldte lokaliteter i Aust-Agder i lys av fylkesoversikten

Fylkesoversikten har funnet fram til totalt 276 *biomangfold-lokaliteter* for de 10 Aust-Agder-kommunene som besvarte og returnerte spørreskjemaet (tabell 7). Av disse er 39 lokaliteter ennå ikke offentliggjort, mens 237 lokaliteter er offentliggjort. Med offentliggjort menes her: Informasjonen om lokalitetene er lett tilgjengelige for kommunens ansatte/landbruksansvarlig gjennom f eks DN’s Naturbase (se <http://dnweb5.dirnat.no/nbinnsyn/>) eller gjennom rapporter fra kjente registreringsrunder som Nasjonal registrering, kommunenes naturtype / biomangfoldkartlegging, Genressursutvalgets registrering av enger.

De fleste av de ennå ikke offentliggjorte lokalitetene er registrert gjennom DN’s etterregistrering av biologisk mangfold i kulturlandskapet. Resultatet av denne registreringen er ikke sendt ut til kommunene ennå (pr. jan. 06). Andre kilder er

lokaliteter funnet på Agder Naturmuseum ved gjennomgang av herbariebelegg, og arkivmateriale over diverse registreringer.

Resultater fra Fylkesoversikten kontra landbrukskontorenes innmeldte lokaliteter:

- De til sammen 10 kommunene i Aust-Agder meldte inn 131 biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet (se tabell 7)¹⁴. Dette utgjør 55% av de offentliggjorte lokalitetene i kulturlandskapet i Aust-Agder fra fylkesoversikten (jfr Svalheim 2006).
- Kommunenes innmeldinger ved landbruksansvarlig fanget opp *under en tredel* (31%) av de "A- svært viktige" biomangfoldlokalitetene.
- Kommunenes innmeldinger fanger opp *under halvparten* (44%) av "B: viktig"-lokalitetene, og *samtlig* "C: lokalt viktige" lokalitetene.
- Nær alle Genressursutvalgets gjennomførte registreringer av enger mhp fôrplanter i de 10 kommunene ble innmeldt av landbruksansvarlig.
- Alle kommunenes innmeldte lokaliteter fantes også i Fylkesoversikten.

Ved kommunevis gjennomgang av de innmeldte lokalitetene fra landbruksansvarlig (se tabell 2), kommer disse trekkene fram:

- Det varierer sterkt hvor godt landbruksansvarlig kjenner til lokaliteter i kulturlandskapet. Variasjonen ligger på mellom 15% og 94%, av kommunenes innmeldte lokaliteter, i prosent av offentliggjorte lokaliteter fra fylkesoversikten.
- I de fire kommunene med lavest kjennskap til kartlagte lokaliteter, viste det seg at landbruksansvarlig *ikke kjente til* Naturtypekartleggingen.
- I disse fire kommunene ble denne kartleggingen foretatt av Tor Erik Brandrud (NINA), og ferdig rapport ble levert Risør: høst 2002, Tvedestrand vår 2003, Valle vår 2003 og Arendal vår 2004. (Spørreskjemaet ble utfylt i desember 2005.)
- Det at disse fire naturtypekartleggingene er falt ut, kan *delvis* være med å forklare at kun 1/3 av A-lokalitetene er kjent av kommunene. Eks: Risør har til sammen 13 A-lokaliteter knyttet til kulturlandskapet.

---

¹⁴ Ti innmeldte lokaliteter fra kommunene er her ikke regnet med da disse ikke har blitt registrert med tanke på biomangfold, men er valgt ut til prioritert område i Regionalt miljøprogram (RMP) av andre årsaker.

Tabell 7: Viser antall biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet fra Aust-Agder kommunene Bykle, Valle, Bygland, Evje og Hornnes, Risør, Gjerstad, Tvedestrand, Vegårshei, Åmli, Arendal, oppgitt fra (vertikalt): 1) fylkesoversikten (Svalheim 2006) med ennå ikke offentliggjorte lokaliteter; 2) fylkesoversikten, kun de til nå offentliggjorte lokalitetene; 3) Kommunenes innmeldte lokaliteter, og: 4) Kommunenes innmeldte lokaliteter i% av de offentlige lokalitetene fra fylkesoversikten. (Horisontalt): A = Svært viktig lokalitet. B = Viktig. C = Lokalt Viktig. D = Mangelfull kunnskap om lokaliteten. G*1 = In situ-lokaliteter registrert med tanke på fôrplanter. (Noen av G: In situ-lokalitetene i Aust-Agder er også registrert som A, B eller C lokalitet)

Aust-Agder	Totalt	A	B	C	D	G*1
1 Fylkesoversikt over kartlagte lokaliteter (Svalheim 2006)(også med ennå ikke offentliggjorte lokaliteter fra bl.a. nyere registreringer)	276	56	134	47	17	31
2. Offentliggjorte lokaliteter fra fylkesoversikten (Svalheim 2006)	237	55	118	40	2	31
3. Kommunenes innmeldte lokaliteter v jordbrukssjef	131	17	52	40	0	31
4. Kommunenes innmeldte lokaliteter i% av offentliggjorte lokaliteter fra fylkesoversikten.	55%	31%	44%	100%		100%

Tabell 8: Antall biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet i Aust-Agder, kommunevis fordeling ut fra kommunenes egen innmelding; offentliggjorte lokaliteter fra fylkesoversikten, og innmeldte lokaliteter i % av offentliggjorte fra fylkesoversikten.

Kommune	Kommunens innmeldte lokaliteter	Offentliggjorte lokaliteter fra fylkesoversikten	Kommunalt innmeldte lokaliteter i % av offentliggjorte lokaliteter fra fylkesoversikten
Bygland	28	34	82%
Åmli	16	17	94%
Gjerstad	21	23	91%
Risør	6	33	18%
Tvedestrand	7	23	30%
Vegårshei	9	11	81%
Bykle	17	22	77%
Valle	8	24	33%
Evje Hornnes	15	24	63%
Arendal	4	26	15%
Sum	131	237	

3.2.2. Naturtypene i Aust-Agder sett i forhold til fylkesoversikten

Her presenteres den dominerende naturtypen for hver lokalitet innmeldt på skjemaene fra Aust-Agder. Disse ses i forhold til dominerende naturtype på lokalitetene fra Fylkesoversikten. Mange lokaliteter i Fylkesoversikten nevner gjerne flere naturtyper registrert på en lokalitet. Den dominerende naturtypen nevnes gjerne først og i kursiv. Kun den dominerende naturtypen er her tatt med fra Fylkesoversikten.

Tabell 9: Lokalitetene meldt inn av 9 kommuner i Aust-Agder har følgende fordeling av dominerende naturtype sett i forhold til de offentliggjorte lokalitetene i fylkesoversikten (Svalheim 2006) for de samme kommunene. (De 9 kommunene er: Vegårshei, Risør, Gjerstad, Tvedestrand, Bykle, Valle, Bygland, Evje og Hornnes og Åmli).

Naturtype	Kommunenes innmeldte	Fylkesoversikten (Svalheim 2006)
Naturbeitemark	67	81
Slåttemark	33	43
Hagemark/skogsbeite	11	19
Slått-og beitemark	7	8
Store gml.trær/ kylla trær	5	7
Artsrike veikanter	1	2
Slåttemyr/beitemyr	1	4
Strandeng /strandsump	1	19
Gml. kultureng	1	2
Rik skjærgårdssump/kulturlsk.sjø	0	5
Kalkrike strandberg	0	1
Brakkvannspoller	0	1
Rik edelløvsog (tidl. beiteskog)	0	13
Bjørkeskog med høystauder (tidl. beiteskog)	0	4
Gammel edelløvsog (tidl. beiteskog)	0	5
Gammel hage/eplehage	0	3
	127	217

- Kommunene har fått med seg majoriteten av de hyppigst kartlagte naturtypene i kulturlandskapet, som naturbeitemark, slåttemark eller arealer med en kombinasjon av både slått og beite.
- Lokaliteter med hagemark og skogsbeite er ikke så godt kjent i disse ni kommunene(kun 11 av de til sammen 19 registrerte lokalitetene ble meldt inn). Det samme mønsteret gjentar seg for de tidligere beiteskogene:
- Naturtyper som kommunene i mindre grad har fanget opp som kulturavhengige og skjøtselstrengende, er tidligere beiteskoger av diverse typer, f eks bjørkeskog med høystauder og gammel edelløvsog, som etter DN-håndbok nr 13 legges under hovednaturtype Skog. Faktaarkene / lokalitetsbeskrivelsene til disse lokalitetene skildrer tidligere skjøtsel i området, funn av kulturavhengig artsmangfold, og behovet for fortsatt eller eventuelt gjenopptatt skjøtsel for å opprettholde biomangfoldet. Det virker som om slike lokaliteter lett kan falle utenfor, siden de ikke er lagt under hovednaturtypen Kulturlandskap. Dette gjelder f eks de solblomrike bjørkeskogene med høystauder i Bykle, og de gamle beiteskogene i gammel edelløvsog i Evje og Hornnes.
- I de to kystkommunene Tvedestrand og Risør kjente ikke landbruksansvarlig til Naturtypekartleggingen. Dette forklarer i stor grad hvorfor så få strandenger og rike edelløv- /beiteskoger er meldt inn.

3.3. Eierforhold og skjøtselstilstand

3.3.1. Informasjon om biologiske verdier til grunneier

I hvor stor grad har informasjonen omkring biomangfold-verdiene på de kartlagte lokalitetene nådd grunneier og eller bruker? Totalt har 23 kommuner svart på spørsmålet for til sammen 751 oppgitte lokaliteter.

I hvilken grad kjenner grunneier til de kartlagte biomangfold-verdiene på eiendommen sin? Kommunen ved landbruksansvarlig svarer på spørsmålet: Er grunneier informert?(se tabell 10):

- For 46% av lokalitetene er grunneier informert om verdiene.
- For 41% av lokalitetene er grunneier ikke informert.
- For de resterende 13% veit ikke landbruksansvarlig om grunneier er informert.

I Aust-Agder hadde en informert grunneierne til de verdifulle lokalitetene i størst grad. Her var hele 77% av grunneierne informert, mens i Sogn og Fjordane oppga de landbruksansvarlige at kun 26% av grunneierne til de verdifulle lokalitetene var informert om biomangfoldverdiene. Det tilsvarende tallet for Oppland var 48%.

En kan ikke utelukke at grunneier er informert om verdiene fra annet hold, eks av miljøansvarlig i kommunen, fra Fylkesmannen eller fra kartlegger. I så fall kjenner ikke landbruksansvarlig til dette.

Vestre Toten fikk gjennomført sin Biologisk mangfold kartlegging relativt tidlig. Kartleggingen ble utført av Miljøfaglig utredning, og rapport ble levert i februar 2001. Hele 147 lokaliteter er registret i kulturlandskapet i kommunen. Følgerevet fra kommunen i forbindelse med spørreundersøkelsen meldte at; Det videre arbeid med informasjon og veiledning overfor grunneiere kom skeivt ut pga noe uheldig gjennomføring av presentasjon. Dette i sum har medført at registreringene ved årsskiftet 2005/06 ikke ennå er kunngjort for grunneiere i Vestre Toten.

3.3.2. Holdningen hos grunneier / bruker til fortsatt skjøtsel på lokaliteten

Kjenner landbruksansvarlig til om grunneier, eventuelt bruker, er positiv til fortsatt skjøtsel på lokaliteten? Her svarte 22 kommuner med til sammen 615 lokaliteter på spørsmålet: Nåværende grunneier/bruker positiv til skjøtsel?

- For 35% av lokalitetene svares det Ja: Grunneier / bruker er positiv til fortsatt skjøtsel.
- For kun 1% av lokalitetene svares det Nei.
- For 64% av lokalitetene kjenner kommunene ikke til holdningen til fortsatt skjøtsel.

I Aust-Agder med relativt få kjente kulturlandskapslokaliteter per kommune hadde de landbruksansvarlige relativt god oversikt over grunneier/brukers holdninger til fortsatt skjøtsel. Her kjente landbruksansvarlig til grunneiers holdning til skjøtsel for 77% av lokalitetene. I Oppland derimot er det flere lokaliteter og grunneiere å holde styr på. Her kjente landbruksansvarlig til holdningen hos kun 8% av grunneierne til de verdifulle lokalitetene. Se tabell 10.

Selv de motiverte legger opp: Landbruksansvarlig Knut Åland i Selje kommune forteller at det finnes ca 500 matrikulerte gårdsbruk i kommunen. Driften opphører på 10-15 gårdsbruk hvert år. Dette er gjerne små eiendommer med noen få sauer som ikke kommer over grensa på 30.000 kr i inntekt og som dermed ikke får produksjonstilskudd. Nå er det også de motiverte bøndene som gir opp. De har lyst til å fortsette å holde landskap og gård i hevd ved siden av annet arbeid, men har ikke råd til å fortsette drifta uten produksjonstilskuddet. I dag er det kun 86 av gårdsbrukene i Selje som er berettiget produksjonstilskudd. Illustrasjonsfoto: Gammelt beiteland i gjengroing i Selje kommune, av Marius Svoren.

Tabell 10: Viser fordelingen av svar fra 26 kommunene i Aust-Agder, Oppland og Sogn og Fjordane på spørsmålene fra spørreskjemaet om eierforhold og skjøtsel av viktige biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet i Aust-Agder: 1: Er grunneier informert om verdiene på lokaliteten? 2: Er grunneier og bruker positive til skjøtsel? 3: Er grunneier og bruker samme person? og 4: Er skjøtsel endret på lokaliteten etter registrering?

Eierforhold og skjøtsel	Ja	Nei	Veit ikke
1. Er grunneier informert om lokalitetens verdi? Alle 3 fylkene samlet.	46%	41%	13%
Aust-Agder	77%	12%	11%
Oppland	48%	43%	9%
Sogn og Fjordane	46%	49%	25%
2. Er grunneier og bruker positive til skjøtsel på lokaliteten? Alle 3 fylkene samlet.	35%	1%	64%
Aust-Agder	72%	5%	23%
Oppland	8%	0%	92%
Sogn og Fjordane	64%	2%	34%
3. Er grunneier og bruker samme person? Alle tre fylkene samlet.	61%	27%	12%
Aust-Agder	54%	21%	25%
Oppland	39%	58%	3%
Sogn og Fjordane	78%	19%	3%
4. Er skjøtselen endret på lokaliteten etter registrering? Alle tre fylkene.	11%	54%	35%
Aust-Agder	9%	75%	16%
Oppland	7%	44%	49%
Sogn og Fjordane	25%	70%	5%

3.3.3. Skjøtsel endret på lokalitet etter registrering?

Totalt svarte 21 kommuner med til sammen 619 lokaliteter på dette spørsmålet.

- Landbruksansvarlig mener skjøtselen er den samme nå som ved registrering, på 54% av lokalitetene. Dette tallet omfatter både lokaliteter hvor det *ikke* var drift ved registrering og fram til i dag, og lokaliteter hvor det var drift ved registrering som har fortsatt fram til i dag. Eksempelvis i Aust-Agder var driften uendret på 74 av 99 lokaliteter. Av disse var det 14 lokaliteter hvor det *fortsatt ikke* var drift siden registrering ble foretatt, og 60 lokaliteter hvor drift *fortsatt* opprettholdes.
- På 11% av lokalitetene er skjøtselen *endret*. Dette utgjør til sammen 67 lokaliteter. Av disse er det 46 lokaliteter hvor endringen er *positiv*; skjøtselen som foretas nå anses å være bedre enn det som var tilfelle ved registrering. Det kan være at hevd har blitt gjenopptatt etter perioder med opphør, eller at drift nå foregår etter en utformet plan for lokaliteten. På 18 av lokalitetene er endringen til det *negative*; hovedsakelig ved at hevden har opphørt. Det kan også være endret drift fra for

eksempel slått til sauebeite, eller at lokaliteten har lavere beitetrykk med gjengroing som følge.

- Sogn og Fjordane utmerker seg med flest lokaliteter med endring i skjøtsel. Hele 32 av de 67 lokalitetene med notert endret drift i de tre fylkene befinner seg her. Videre befinner hele 15 av de totalt 18 lokalitetene hvor det var notert *negativ* endring seg i Sogn og Fjordane.
- For 35% av lokalitetene kjente ikke landbruksansvarlig til om skjøtselen hadde endret seg etter registrering.

Askvoll fra Lofthelmsåsen. Askvoll meldte inn 18 verdifulle lokaliteter i kulturlandskapet. På 5 av lokalitetene er skjøtselen endret etter registrering som ble foretatt i 1990. På fire av disse ble følgende årsak gitt: Mindre beitetrykk, pga dårlig økonomi i saueholdet.

3.3.4. Er grunneier og bruker samme person eller forskjellige personer?

Er det eier eller en leietaker / nabo etc som skjøtter de verdifulle lokalitetene? Dette spørsmålet er besvart av 20 kommuner med til sammen 323 lokaliteter. (I Oppland svarte bare tre kommuner på dette spørsmålet for til sammen kun 64 lokaliteter. Tallene i tabell 10 for Oppland kan derfor ikke vektlegges i så stor grad.)

- I 61% av tilfellene oppgir kommunene at kun eier er inne i bildet i skjøtselen (evt. fraværet av skjøtsel) av de registrerte, verdifulle lokalitetene.
- I 27% av tilfellene er bruker av eiendommen en annen en grunneier
- I de resterende 12% av tilfellene vet en ikke om grunneier også er driver.

Naturbeite og in-situ lokalitet Skibvika i Tvedestrand. Grunneier lar enga bli beitet av dyrene til en lokal sauebonde. I Tvedestrand blir alle de sju oppgitte lokalitetene skjøttet av en annen enn grunneier.

Er det noen forskjell på holdninger til fortsatt skjøtsel om det er grunneier eller en annen som står for skjøtselen? Vi ser nærmere på materialet fra Aust-Agder for 94 lokaliteter.

- Holdningen hos grunneier / bruker til fortsatt skjøtsel på lokalitet er *noe mer positiv* i de tilfellene der en leietaker utfører skjøtsel, enn når skjøtselen ligger på grunneier alene (henholdsvis 79% og 70%).
- I de tilfellene der driften er leid bort, er ingen av grunneier / bruker negative til fortsatt skjøtsel.
- Der grunneier er alene om ansvaret, har 8% av de verdifulle lokalitetene grunneiere som er uttalt negative til fortsatt skjøtsel.
- En *vesentlig større andel* av lokalitetene er i drift der en leietaker har tatt på seg skjøtselen, sammenlignet med lokaliteter der skjøtselen ligger på grunneier alene (henholdsvis 89% og 59%).
- 23% av lokalitetene der skjøtselen ligger på grunneier, er ute av drift. Det tilsvarende tallet for lokalitetene der en leietaker tar seg av drifta, er 7%.

3.4. Forvaltningens oppfølging

3.4.1. Bruk av tilskuddsmidler til kartlagte lokaliteter

Kommunene ble bedt om å oppgi år med tilskudd til grunneiere i de verdifulle områdene. Tilskuddsordninger det ble spurt om var;

- STILK (Spesielle tilskudd i landbrukets kulturlandskap, ordningen gjaldt fra 1990 t.o.m. 2003),
- SMIL (Spesielle miljømidler i landbruket, gjaldt fra 2004),

- RMP (Regionalt miljøprogram, gjaldt fra 2005) og
- en samlerubrikk for andre tilskuddsordninger. Dette kunne være Tilskudd til seterdrift, Tilskudd til dyr på utmarksbeite, Organisert beitebruk, MOMLE: Tilskudd til miljøretta omlegging i erosjonsutsatte områder, IMT: Investeringsstøtte til miljøtiltak, Tilskudd til biologisk mangfold (ordning fra Miljøverndepartementet).

Totalt er det her regnet med svarene fra 24 kommuner med til sammen 634 innmeldte lokaliteter:

3.4.2. STILK

STILK (Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap). Denne ordningen var virksom i perioden 1990 og 2003 (var prøveordning fra 1990, ble permanent ordning fra 1993). Det var fra første stund mulig å søke midler til skjøtselstiltak for opprettholdelse av biologisk mangfold.

Ut fra svarene på spørreskjemaet er det jevnt over få av de oppgitte lokalitetene som er blitt bevilget STILK-midler til skjøtsel. Der det er bevilget midler har disse gått til rydding, beiting, slått, styving og noe gjerding.

- For kun 10% av alle de 24 landbrukskontorenes oppgitte 634 lokaliteter er det bevilget STILK- midler til skjøtsel.
- I Sogn og Fjordane og Aust-Agder har flest lokaliteter fått slike midler tildelt. Her har hhv 18% og 17% av oppgitte lokalitetene fått midler. Leikanger i Sogn er den kommunen som har innvilget flest STILK- søknader til skjøtsel av artsrike kulturlandskap av kommunene som er med i undersøkelsen.
- I Oppland derimot har kun 3% av innmeldte lokaliteter fått STILK midler.

Leikanger var den kommunen hvor flest av de innmeldte lokalitetene hadde fått STILK-midler til skjøtsel i verdifulle kulturlandskap. Foto: Leikanger kommune.

3.4.3. SMIL

SMIL -forskriften kom i 2004. Formålet med SMIL er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, samt å redusere forurensingen fra jordbruket.

Det kan gis tilskudd til to typer prosjekt/tiltak; planleggings- og tilretteleggingsprosjekter og kulturlandskaps- og forurensingstiltak. Eksempler på tiltak innen kulturlandskap kan være ivaretagelse av biologisk mangfold, gammel kulturmark, kulturminner og kulturmiljøer (inkludert fredete og verneverdige bygninger). Tilskudd kan gis til foretak eller eiere som driver og/eller eier en landbrukseiendom, eller til enhver som er registrert i Enhetsregisteret og som har fått tillatelse av landbrukseiendommens eier til å gjennomføre et tiltak.

Hvert enkelt bruk skal ha en utarbeidet *miljøplan*. Miljøplan trinn 1 er en enkel sjekklister og kartfesting, mens Miljøplan trinn 2 innebærer en grundig gjennomgang av natur- og kulturverdier på bruket. Det stilles krav om Miljøplan trinn 2 både for tilskudd gjennom den kommunale SMIL-ordningen, og til flere av tilskuddsordningene gjennom det regionale miljøprogrammet (RMP).

Da spørreskjemaet ble utfylt i november/desember 2005, hadde SMIL-ordningen vært virksom i snart 2 år. Også SMIL-ordningen er jevnt over lite benyttet til å støtte skjøtselstiltak på verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet:

- Totalt sett for de 24 kommunene med 634 lokaliteter har kun 6% av lokalitetene fått bevilget SMIL-midler.
- Også her er det Sogn og Fjordane som har tildelt flest midler til de verdifulle lokalitetene. Her har 15% av lokalitetene fått SMIL-midler.
- I Oppland har kun 2% av lokalitetene fått SMIL-midler, i Aust-Agder har 4% av de landbruksansvarliges oppgitte lokaliteter fått tildelt SMIL-midler.

3.4.4. RMP

RMP (Regionalt Miljøprogram) trådte i kraft i 2005, og hadde således kun vært virksom i ett år da undersøkelsen ble gjennomført. Med bakgrunn i et vedtak i jordbruksforhandlingene i 2003 ble det innført nasjonalt miljøprogram i 2004, og fylkesvise miljøprogram i 2005.

Regionale miljøprogramtilskudd er spesielt utformet for å løse konkrete miljøutfordringer i hvert enkelt fylke, både knyttet til arbeidet mot forurensing og til skjøtsel av kulturlandskap og kulturlandskapselementer. De regionale miljøprogrammene har forskjellige tilskuddsordninger avhengig av miljøutfordringene i det enkelte fylke. Alle de 3 fylkene som er med i undersøkelsen har ordninger som er direkte rettet inn på skjøtsel av jordbruksarealer med viktig biologisk og genetisk materiale.

Spørreskjemaene ble fylt ut på slutten av 2005. På det tidspunktet hadde RMP-søknadene ikke blitt behandlet. Tallene vedrørende RMP-midlene gjelder antall lokaliteter som det er søkt for i 2005:

- Tiltross for kun ett års virketid er det søkt om RMP-midler i 2005 til skjøtsel i flere verdifulle lokaliteter enn det antall lokaliteter som samla fikk bevilget STILK midler i perioden 1990-2003 (!).
- Det er søkt om RMP-midler til skjøtsel for 14% av lokalitetene i disse tre fylkene. (Mot 10% av lokalitetene har fått innvilget STILK i perioden 1990-2003)
- Aust-Agder var klart det fylket som hadde flest RMP-søknader knytta opp mot de verdifulle lokalitetene i 2005. Det ble søkt om midler fra 29% av de oppgitte verdifulle lokalitetene fra landbruksansvarlig.

- I Sogn og Fjordane var det sendt inn RMP-søknad i 2005 fra 13% av lokalitetene, og fra Oppland fra 9% av lokalitetene.

3.4.5. Nærmere studie av virkemiddelbruk i Aust-Agder

Etter at spørreskjemaene ble sendt inn har prosjektet vært i kontakt med Fylkesmannes landbruksavdeling og innhentet diverse opplysninger, bl.a. hvor mange av RMP- søknadene fra de verdifulle lokalitetene som ble innvilget.

Ved innføringen av RMP har en i Aust-Agder satt krav om at bruk som skal få midler til skjøtsel for opprettholdelse av biologisk mangfold i kulturlandskapet må ha utarbeidet miljøplan del 2 for bruket. Enkelte av søknadene fra grunneiere/brukere til verdifulle lokaliteter ble av denne årsak avslått i 2005.

Alle de 10 kommunene har besvart spørsmålene vedrørende antall år med tilskudd til grunneiere / brukere av lokalitet. Totalt gjelder dette for alle de 131 innmeldte verdifulle lokalitetene.

- Samlet har 39% (51 områder) av kommunens oppgitte lokaliteter blitt tildelt midler til skjøtsel en eller flere ganger. Flere av lokalitetene har fått tildelt både STILK-, SMIL- og RMP midler.
- Det ble søkt om RMP-midler fra 40 av disse lokalitetene i 2005, 38 fikk innvilget søknaden. To manglet Miljøplan trinn 2 og fikk derfor avslag på søknaden.
- 23 av lokalitetene fikk i sin tid midler gjennom STILK-ordningen. Hovedsakelig gjaldt dette *engangstiltak* som rydding, gjerding med mer, i 20 av tilfellene. Kun tre bevilgninger gjaldt *årlig skjøtsel*.

Fylkesmannens landbruksavdeling i Aust-Agder oppga totalt antall tilsagn innen STILK-, SMIL- og RMP-ordningen. For STILK fikk vi oppgitt antall tilsagn fra 1996 og fram t.o.m. 2003. For SMIL og RMP ble det oppgitt så lenge ordningen har vært virksom hhv i to og ett år (se tabell 11).

- Kun 4% av alle innvilgede STILK-søknader i perioden 1996-2003 i Aust-Agder er gått til skjøtsel i biologisk verdifulle områder¹⁵.
- Kun 3% av alle innvilgede SMIL-søknader har gått til det samme¹⁶.
- Mens hele 20% av innvilgede RMP-søknader har gått til dette. I 2005 ble det innvilget 38 RMP-søknader knyttet til landbruksansvarliges oppgitte lokaliteter. 18 av disse ble innvilget mhp biologisk mangfold, og 20 ble innvilget mhp prioritert område. Tilsagn mhp biologisk mangfold gir høyere satser sammenlignet med prioriterte områder.

Tabell 11 viser bruk av tilskuddsmidler til verdifulle kulturlandskapslokaliteter i Aust Agder for ordningene STILK, SMIL og RMP.

¹⁵ Ut fra kommunene i Aust-Agder innmeldte lokaliteter med tildelt STILK- midler sett i forhold til totalt antall innvilgede STILK søknader i perioden 1996-2003.

¹⁶ Ut fra kommunene i Aust-Agder innmeldte lokaliteter med tildelt SMIL- midler sett i forhold til totalt antall innvilgede SMIL søknader i 2004 og 2005.

Tabell 11: Antall innvilgede søknader til kommunenes oppgitte verdifulle biomangfold-lokaliteter i kulturlandskapet. Gjelder ordninger: STILK, SMIL, RMP og andre tilskuddsordninger (fotnote 3). Tallmaterialet bygger på svarene fra de landbruksansvarlige i 10 kommuner for 131 lokaliteter i Aust-Agder i spørreskjemaet for verdifulle kulturlandskapslokaliteter. (RMP søknadene gjelder både Prioriterte områder og mhp biologisk mangfold)

Bruk av tilskuddsmidler til verdifulle biomangfoldlokaliteter i Aust-Agder.	STILK (1996-2003)	SMIL (2004-2005)	RMP (i 2005)	Andre tilskudds-ordn.*
1. Antall bevilgninger til innmeldte lokaliteter.	23 lok.	5 lok.	38 lok.	1 lok.
2. Prosentandel av landbruksansvarligs innmeldte lokaliteter som har fått midler.	17%	4%	29%	-
3. Engangstiltak, 1år. (antall bevilgninger hovedsakelig til rydding, gjerding, kylling på oppgitt verdifull lok.)	20	3	Ikke oppgitt	-
4. Til skjøtsel over flere år (antall bevilgninger til årlig slått, beite med mer)	3	2	Ikke oppgitt	-
5. Ordningens totale antall innvilgede søknader/ antall tilsagn (for disse 10 kommunene så lenge ordningen har vært virksom med unntak av STILK som her regnes fra 1996 av)	567	194	187	
6. Prosentvis andel av det totale antall, bevilget for ivaretagelse av registrerte lokaliteter mhp biologisk mangfold.	4%	3%	20%	

3.5. Rutiner ved praktisering av tilskuddsystemet

Kommunene i Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder fikk flere generelle spørsmål vedrørende praktiseringen av tilskuddssystemet og eventuelle rutiner.

Kommunene svarer:

3.5.1. Innvilges alle søknader?

Blir alle søknader om tilskudd til skjøtsel av biomangfold i kulturlandskapet innvilget? På dette spørsmålet svarer 25 kommuner.

- Flesteparten, ved 19 landbruksansvarlige, svarer *Ja*. I følge tilleggskommentarer sier to at det er avhengig av registreringsstatus, eks i Gran innvilges alle fra A og B områder. I Sogndal sier de at søknader avslås hvis de ikke ser ut til å ivareta det biologiske mangfoldet på en god måte.

- Tre kommuner oppgir at de ikke har fått noen søknad om opprettholdelse av biomangfold i kulturlandskapet ennå.
- To kommuner svarer *nei*. Med tilleggskommentarene, *For store og omfavnsrike søknader på bygninger som tar alle midler. Slik at små arealer mhp biologisk mangfold faller ut, en annen kommune kommenterer for få midler.*

Nord-Fron fikk i 2005 gjennomført Naturtypekartlegging. Men lokalitetene som ble registrert er ikke arealavgrenset men kun punktfasta. Landbrukskontoret melder: Når grunneierne skulle søke om midler til skjøtsel på sine lokaliteter, fikk både de og lokalforvaltninga et problem, da en i søknadsskjema må oppgi areal. De 4 brukerne som til slutt søkte i Nord Fron, har alle etter oppmoding fra landbrukskontoret avgrensa sine lokaliteter selv. Disse er sendt fylkesmannen med kommentar: Kommunen har ikke kompetanse til å arealavgrense punktfasta områder. Ber derfor FMLA om å behandle søknadene om biologisk verdifulle arealer. Foto: Fra Nord Fron av Anne Grete Bakkene

3.5.2. Hvor mange søknader får kommunen inn årlig?

Gjennomgående får kommunene få søknader til skjøtsel av artsrike kulturlandskap årlig. Her har 24 kommuner svart:

- Tre kommuner sier at de ikke har fått noen slike søknader ennå i det hele tatt.
- Hele 10 kommuner svarer fra 0 til 2 søknader årlig.
- 6 svarer fra 3 til 5 søknader årlig.
- 5 kommuner svarer at de får inn over 5 søknader årlig. Det høyeste antallet som er notert er 15 søknader og gjelder kun for 2005. Dette er i Dovre kommune i Oppland, her ble det gitt følgende tilleggskommentar; *Har ikke fått inn noen søknader om biologisk mangfold i kulturlandskapet før RMP ble igangsatt.*

- Fire av de til sammen 8 kommunene i Sogn og Fjordane som har svart på undersøkelsen sier at de får inn flere enn 5 søknader om skjøtsel årlig.

3.5.3. Er artsregistrering bakgrunn for søknaden?

Her svarer flesteparten av kommunene at det er vanlig at artsregistrering er bakgrunn for søknaden:

- 5 kommuner svarer at tidligere utført artsregistrering *alltid* er bakgrunn for søknaden. I Vang svarer de at hvis dette ikke er gjort så skal det dokumenteres.
- 14 svarer at det *ofte* eller *ganske ofte* er det.
- Tre svarer at artsregistrering *aldri* er bakgrunn for søknadene de får inn.
- Og tre kommuner har ikke fått inn søknader ennå, og en kommune har ikke besvart.

3.5.4. Informeres grunneierne om biomangfoldverdiene?

De landbruksansvarlige i kommunene har varierende praksis med å informere og ta kontakt med eier/bruker av verdifulle lokaliteter etter at registrering er foretatt.

På spørsmålet: Har kommunen selv tatt initiativ overfor grunneiere til A-, B-, og C-lokaliteter angående skjøtsel? Her har 22 kommuner svart.

- 7 kommuner har svart *sjelden eller nei*
- Ni kommuner svarer *av og til*
- Seks svarer *ofte*. En kommune har her tilføyningen *Ja i RMP, men til bygninger*
- Av de som svarte positivt svarte nær alle at erfaringene med å ta initiativ overfor grunneier/bruker var gode. En svarte at erfaringene var variable.

Informeres grunneier/bruker til verdifulle lokaliteter om aktuelle tilskuddsordninger?

- Her sier ni kommuner *ja* eller *alltid*
- 9 svarer *ofte*
- 7 svarer *sjelden* eller *nei*
- Videre sier alle som svarte positivt at de *ofte* eller *alltid* er aktive i søkeprosessen, dvs at kommunen selv deltar i skriveprosessen. To kommuner sier de var mer aktiv før siden den nå er saksbehandler og blir innhale, mens en annen sier at hvis de ikke hadde vært aktive ville de ikke fått inn noen søknader.

Informeres grunneier om verdiene som et grunnlag for miljøplan på jordbruksforetaket og i tilfelle på hvilken måte?

- Her svarer 13 kommuner *ja*
- 5 svarer *av og til*
- Seks svarer *nei*, og to har ikke besvart
- For de kommunene som svarer positivt får de fleste grunneiere informasjonen ved *samtale* med landbruksansvarlig, noen landbrukskontorer sender ut *brev* eller *registrering*. Andre igjen informeres under *møter* og *befaringer*.

3.5.5. Er praktiseringen av tilskuddssystemet tilfredstillende?

De landbruksansvarlige ble bedt om å si sin mening om hvordan tilskuddssystemet fungerer for de mest verdifulle lokalitetene i kulturlandskapet. Spørsmålet som stilles er: Fanger praktiseringen av tilskuddssystemet opp A og B lokaliteter på en tilfredstillende måte i din kommune?

- Her svarer flest, 13 kommuner, *middels*. En kommune kommenterer at det er for få midler det skal prioriteres mellom.

- Seks kommuner har ikke besvart eller sier at det er for tidlig å si; De har ikke godt nok grunnlag/erfaring til å svare ennå.
- 3 kommuner synes tilskuddssystemet fanger opp A- og B-lokalitetene på en god måte. Blant disse er Leikanger som er den kommunen av de 26 som er med i undersøkelsen som har innvilget flest søknader mhp skjøtsel av artsrike lokaliteter i kulturlandskapet.
- 3 kommuner svarer *nei*, og en kommune svarer både *ja* og *nei* (se bildetekst under).

Landbruksansvarlig Knut Åland i Selje svarer både ja og nei på spørsmålet om praktiseringen av tilskuddssystemet er tilfredstillende for de verdifulle lokalitetene i kulturlandskapet: En kan endre det biologiske mangfoldet ved å endra drifta. I Selje opphører ofte selvstendig drift på de minste eiendommene. De mest lettdrevne arealene blir av og til skjøttet av en nabo som gjerne driver mange eiendommer, og ikke har tid eller mulighet til å fortsette driften på lokaliteten på gamlemåten. Disse arealene får også tilskudd. Det kan være ei tidligere slåtteeeng som nå får tilskudd for å bli beita. Dermed kan tilskuddsmidler være med på å endre det biologiske mangfoldet paradoksalt nok. Videre sier han: Ved å legge ned de minste bruka legger en og ned en viktig del av bygdekulturen vår. Forskrifter og tilskuddsmidler som påvirker landbruket er med å forsterke disse prosessene.

Illustrasjonsfoto: Slåtteeeng i Selje som er opptråkket av storfe, av Marius Svoren.

3.5.6. Har lokalitetene egen skjøtelsesplan?

De landbruksansvarlige ble spurt om hvor mange av de verdifulle lokalitetene som har egen skjøtelsesplan. 24 kommuner svarte for totalt 737 oppgitte lokaliteter:

- Det ble oppgitt at 14% (104 lokaliteter) har egen skjøtselsplan. For 78 av disse ble det bekreftet at skjøtselsplanen følges, og at det er utført kontroll ved 54 av disse lokalitetene. For 8 lokaliteter følges skjøtselsplanen ikke, for de resterende er det ikke svart noe.
- Videre svarer landbruksansvarlig at 79% av lokalitetene ikke har egen skjøtselsplan.
- For de resterende 7% av lokalitetene kjenner ikke landbruksansvarlig til om det finnes skjøtselsplan.
- Sogn og Fjordane var det fylket som hadde flest lokaliteter med skjøtselsplan (30%, mens det tilsvarende tallet for Oppland var 6% og for Aust-Agder 20%.

Grimsdalen fra Tollevshaugen mot Mesetra og Mesetermyrin naturreservat. I Grimsdaler er det utarbeidet skjøtselsplan for et større område, og flere beitedyr er ført inn i området forteller jordbrukssjef Bjørn Idar Selsjord i Dovre kommune. Foto: Ivar Brandsarbakken.

3.5.7. Negative inngrep på lokaliteten

Totalt svarte 21 kommuner med til sammen 605 oppgitte lokaliteter på om mangfoldet er blitt forstyrret av negative inngrep eller uønsket bruk.

- På 1% (8 lokaliteter) er det oppgitt at mangfoldet er blitt forstyrret av negative inngrep eller uønsket bruk.
- For 93% (565 lokaliteter) svares det *nei*.
- For de resterende 6% av lokalitetene veit en ikke.

3.6. Dokumentasjon og dataverktøy

3.6.1. Hvor finnes informasjonen om lokalitetene?

Hvor er opplysningene om lokalitetene å finne hos forvaltningen i kommunene? De landbruksansvarlige svarer (26 kommuner med til sammen 825 lokaliteter):

- 83% av lokalitetene er å finne i papirrapport (se litteraturliste bak i rapporten).

- På spørsmålet om lokaliteten er kartfestet, digitalisert og lagt inn i en database, svares det ja for 73% av det totale antall innmeldte lokaliteter. For de resterende svares det nei, vet ikke, eller spørsmålet står ubesvart.
- I tilfellene der lokalitetene er digitalisert, er informasjon også tilgjengelig gjennom digitale temakart i 92% av tilfellene. For kun 23% av disse lokalitetene er informasjonen tilgjengelige for allmennheten. To kommuner har ikke tilgjengelig kartverktøy.
- På spørsmålet om registreringer fra nye verdifulle områder legges inn digitalt fortløpende svarer 13 kommuner *nei*, 7 svarer *vet ikke*, 2 svarer *ja*, en kommune har ikke besvart, og 3 svarer *ingen ny registrering er blitt foretatt*. Den ene, der ingen ny registrering er foretatt, var samtidig en av kommunene som ikke kjente til naturtypekartleggingen hvor rapport ble levert vår 2003.
- På spørsmålet om lokalitetene trekkes med i planleggingen i kommunen f. eks. ved rulleringen av kommuneplanen, svarer seks kommuner *veit ikke*, femten kommuner svarer *ja* og tre svarer *nei*. En kommune svarer *har ikke vært aktuelt ennå* og den siste har ikke besvart.

I Førde utførte Miljøfaglig utredning Biologisk mangfoldkartlegging, rapport ble levert i 2005. Kommunen melder i forbindelse med svaret på spørreundersøkelsen: "Dessverre er det slik at for å få full nytte av registreringane må kommunen kjøpe dataprogrammet Natur2000. Kjøp og vedlikehold av programmet har ei kostnadsramme som det for tida ikkje er mogeleg å finne dekning for i vårt budsjett." Foto fra Sunde i Førde av Tom Farsund, Reisemål i Sunnfjord.

3.6.2. Finnes lokalitetene i DN`s Naturbase?

Når spørreskjemaet ble utfylt av landbruksansvarlig, lå naturtypedata fra Biomangfold/Naturtypekartleggingen fra 21 av kommunene i de tre fylkene ute på DN`s Naturbase¹⁷ (se: <http://dnweb5.dirnat.no/nbinnsyn/>). For fem kommuner var ikke disse data lagt ut ennå.

Av de 21 kommunene som hadde data ute på Naturbasen, var data fra 6 kommuner lagt ut i løpet av *siste halvår* (høsten 2005) forut for spørreundersøkelsen, og hadde således ikke vært tilgjengelig lenge på Naturbasen.

I hvor stor grad kjenner de landbruksansvarlige til om lokalitetene fra deres kommune er å finne eller ikke på DN`s Naturbase?

- 12 av kommunene svarte "riktig" i forhold til hvilke lokaliteter som var å finne på Naturbasen og hvilke som ikke var lagt ut ennå. 11 av kommunene visste at

¹⁷ Opplysning om når de ulike data var tilgjengelig på DN`s Naturbase ble gitt fra DN av Pål Theodorsen i Arealforvaltningsavdelingen

lokalitetene lå ute i Naturbasen, og 1 kommune visste at de ikke var lagt ut ennå. Dette betyr at disse landbrukskontorene er klar over og kan bruke DN`s Naturbase.

- Ni av kommunene svarte "feil" . Det ble svart nei eller veit ikke på om lokalitetene var å finne på Naturbasen, men i alle disse tilfellene var naturtypene lagt ut på Naturbasen.
- Tre kommuner svarte at de ikke visste om lokalitetene lå ute på Naturbasen, for disse tre var ikke data lagt ut ennå. To kommuner besvarte ikke spørsmålet.

3.6.3. Er lokaliteten lagt inn på miljøplanen for bruket?

Innen utgangen av 2003 ble det bestemt at alle foretak som mottar offentlig tilskudd til jordbruksproduksjon skal ha en miljøplan. En miljøplan består av to trinn. Trinn 1 gjelder for alle som mottar produksjonstilskudd og vil være en forutsetning for å få utbetalt dette. Trinn 1 skal også være et verktøy for å planlegge og dokumentere nødvendige tiltak, slik at viktige miljøkrav blir overholdt. Trinn 2 gjelder for alle som mottar produksjonstilskudd og som i tillegg ønsker å gjøre en miljøinnsats. Trinn 2 bygger på trinn 1 og vil være et vilkår for å få utbetalt tilskudd til tiltak som fremmer særskilte miljøformål som eks ivaretagelse og skjøtsel av verdifulle biomangfoldlokaliteter.

Ikke alle de registrerte biomangfoldlokalitetene ligger på bruk som er i drift i dag, ergo vil de heller ikke legges ut på noen miljøplan.

Til sammen 22 kommuner (med til sammen 531 oppgitte lokaliteter) hadde besvart spørsmålet om lokaliteten (eventuelt skjøtelsesplanen) er lagt inn på miljøplanen for bruket:

- For 30% av lokalitetene (161 stk) svarte de landbruksansvarlige *ja*; lokaliteten er lagt inn på miljøplanen. For 4 av områdene var lokaliteten lagt inn på leiers miljøplan.
- For 31% av lokalitetene (165 stk) svares det *nei*. Her blir det opplyst at 28 av disse er bruk som ikke er i drift og som derfor ikke søker om produksjonstilskudd.
- For de resterende 39% kjenner ikke landbruksansvarlig til om lokaliteten er lagt inn på miljøplanen og det svares vet ikke eller blankt.
- På spørsmålet om grunneier informeres om biomangfoldverdiene som et grunnlag for miljøplan på jordbruksforetaket svarer 13 kommuner *ja*. Grunneier blir her opplyst fra landbrukskontoret ved enten brev, eller ved samtale, møter eller befarings. Fem kommuner svarer *av og til* og seks kommuner svarer *nei* på spørsmål om grunneier informeres. To kommuner har ikke besvart spørsmålet.

3.6.4. Kommunenes inntrykk av kartleggingsstatusen i kulturlandskapet

Avslutningsvis ble det spurt om de landbruksansvarliges inntrykk om kommunen er godt dokumentert i forhold til biologisk mangfold i kulturlandskapet:

- Seks kommuner svarte dårlig. Fire av disse var kommuner der landbruksansvarlig ikke kjente til naturtypekartleggingen som var utført.
- Ni kommuner svarte godt eller svært godt. Disse kommunene hadde i gjennomsnitt 44 lokaliteter innmeldt på sitt skjema.
- Ti kommuner svarte middels, og en kommune hadde ikke besvart. Kommunen med flest innmeldte lokaliteter Vestre Toten, med 147 lokaliteter, sier den er middels godt dokumentert.
- På spørsmålet om landbruksansvarlig kjente til verdifulle lokaliteter som ikke er kartlagt svarte 17 kommuner *nei*, 8 svarte *ja* eller *trolig* og en kommune besvarte ikke. Tre kommuner kom med konkrete forslag om naturtyper/lokaliteter på

spørsmålet *i tilfelle hvor*. I tilleggskommentarer sier to at de har inntrykk av at registreringene som er foretatt er tilfeldige.

4. Drøfting og oppsummering

Spørreundersøkelsen bygger på et relativt stort materiale fra hele 26 kommuner i de tre fylkene Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder. Totalt har de meldt inn 825 biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet.

Prosjektet har gått dypere inn i materialet fra Aust-Agder for enkelte av problemstillingene, blant annet ved å se svarene fra spørreundersøkelsen i forhold til utarbeidet fylkesoversikt over kartlagte verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskapet (Svalheim 2006).

Spørreskjemaet ble sendt ut til, og er i hovedsak besvart av landbruksansvarlig i kommunen, siden det er de som i dag har mulighet til å fordele midler til skjøtsel av artsrike lokaliteter i kulturlandskapet. Aktuelle tilskuddsordninger er SMIL og RMP. Dette er ordninger der de lokale landbrukskontorene i dag har ansvar for å behandle søknader. Dette gjør det interessant å se hva kommunene vet om verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskap. Spørreskjemaet i seg selv er en bevisstgjøringsprosess om disse verdiene.

Det er opplysninger knyttet til svarene fra landbrukskontorene i de utvalgte kommunene i de tre fylkene som danner grunnlag for denne drøftingen.

4.1. Lokalitetene

Antall innmeldte lokaliteter: Oppland har klart flest innmeldte lokaliteter med hele 66 i gjennomsnitt per kommune. Sogn og Fjordane og Aust-Agder har til sammenligning hhv 22 og 13. Forskjellene i antall innmeldte lokaliteter skyldes både naturgitte forhold og det at registreringer i kulturlandskapet i ulik grad har vært vektlagt i de tre fylkene. Blant annet teller størrelsen på kommunene og antall bruk inn. Oppland er registrert med 1 045 000 dekar jordbruksareal, Sogn og Fjordane har 461 300 dekar og Aust-Agder har 112 800 dekar jordbruksareal¹⁸. Oppland har og flest gårder, totalt ble 7054 driftsenheter registrert i 1999, mot 5295 og 1258 i hhv Sogn og Fjordane og Oppland¹⁹.

I Oppland har kulturlandskap helt tydelig vært et prioritert område under kommunenes Naturtype- eller Biomangfoldkartlegging. Det finnes ennå store ekstensivt drevne jordbruksarealer, samtidig som en flere steder har rike naturgitte forhold med rike bergarter. Dette har igjen medført at mange fagpersoner har besøkt og kartlagt kulturlandskap over lengre tid.

I Sogn og Fjordane har også kulturlandskap vært prioritert under Naturtypekartleggingene. Miljøfaglig utredning/ ans har utført mange av kartleggingene i både Oppland og Sogn og Fjordane. Mindre jordbruksareal enn i Oppland, færre kartleggere og en berggrunn som ikke er like rik alle steder er med som forklaring på det lavere antallet innmeldte registrerte kulturlandskap. Det tar også lengre tid å kartlegge i Sogn og Fjordane enn i Oppland, av topografiske årsaker.

¹⁸ Kilde: Statistisk Sentralbyrå 2005. Omfatter de som søkte produksjonstilskudd.

¹⁹ Kilde: Statistisk Sentralbyrå, Tall fra jordbrukstelling i 1999.

Når det gjelder Aust-Agder, poengteres det i flere av Naturtyperapportene for enkeltkommunene at kulturlandskap ikke har vært prioritert under kartleggingen²⁰. Dette skyldes delvis at utredning av andre hovednaturtyper er tillagt større verdi, mye begrunnet i naturgitte forhold. Kulturlandskapet i Aust-Agder har flere steder godt bevarte elementer med lang hevd. Men i enkelte kommuner er det få eksempler på spesielt artsrike miljøer med sjeldne og rødlistede arter og biosamfunn. Med knappe midler til rådighet, har kulturlandskapet derfor falt et stykke ned på prioriteringslista for kartleggeren i flere av kommunene.

Ved å se kommunene i Aust-Agder sine innmeldte lokaliteter i forhold til Fylkesoversikten over kartlagte lokaliteter i kulturlandskapet (Svalheim 2006), fikk en et inntrykk av hvor stor andel av de kartlagte lokalitetene landbruksansvarlig kjente til. I Aust-Agder meldte de 10 kommunene ved landbruksansvarlige inn kun 55% av de totalt kartlagte, verdifulle lokalitetene fra fylkesoversikten.

Kilde og rapportår: Ikke overraskende er de fleste (70%) av de innrapporterte lokalitetene kartlagt under Naturtype- eller Biomangfoldkartleggingen i perioden 2000 t.o.m. 2003 (kun 12% av lokalitetene er oppgitt å ha blitt registrert før 2000). For disse tilsammen 82% har kommunen hatt tilgang på opplysninger om lokalitetene i minst 2-6 år. Noen av lokalitetene har blitt kartlagt på et enda tidligere tidspunkt, under tidligere registreringsrunder som f. eks Nasjonal registrering. For kun 19% av de oppgitte lokalitetene, har opplysningene vært offentlig kjent i mindre enn 2 år.

Med andre ord har forvaltningen hatt relativt god tid på seg til å gjøre seg kjent med majoriteten av biomangfoldlokalitetene som er registrert i kulturlandskapet, og hatt god mulighet til å innlemme disse i planverktøy og prioritere dem når det gjelder virkemiddelbruk.

Lokalitetenes verdi: Antall lokaliteter i de ulike verdiklassene, A, B og C varierer en del mellom de tre fylkene. I Oppland, som er fylket med klart flest innmeldte lokaliteter, er nær halvparten C-lokaliteter. (28% av totalmaterialet fra de tre fylkene består faktisk av C-lokaliteter fra Oppland).

Sogn og Fjordane, har relativt få C-lokaliteter: Samtidig har dette fylket størst andel A-lokaliteter, med nær 1/3 av innrapporterte lokaliteter.

I Aust-Agder var det lavest andel A-lokaliteter med 13% . Her var det størst andel med B-lokaliteter.

Fylkesoversikten i Aust-Agder avslørte at de landbruksansvarlige hadde fanget opp *under en tredel av A-lokalitetene*, under halvparten av B-lokalitetene, men samtlige av C-lokalitetene(!)

Fylkesoversikten avslørte videre at det varierer sterkt fra kommune til kommune hvor godt landbruksansvarlig kjenner til lokaliteter i kulturlandskapet. Kommunen med dårligst kjennskap til innmeldte kulturlandskapslokaliteter innenfor sine grenser, kjente kun 15% av lokalitetene. "Beste" kommune kjente 94% av de offentliggjorte lokalitetene fra fylkesoversikten. I de fire kommunene med lavest kjennskap til kartlagte lokaliteter, viste det seg at landbruksansvarlig *ikke kjente til* Naturtypekartleggingen. Resultatene fra disse kartleggingene hadde vært offentliggjort fra 1,5 til 3 år tidligere, på det tidspunktet spørreskjema ble besvart. Det at naturtypekartleggingene i disse fire kommunene er falt ut, kan *delvis* være med å forklare at kun 1/3 av A-lokalitetene er kjent av kommunene.

²⁰ Gjelder bl.a. Naturtyperapportene fra Risør, Tvedestrand, Evje og Hornnes, Birkenes, Grimstad og Arendal (Alle av Brandrud), Froland (av Solvang),

Ulik rapportering etter kartlegging: Genressursutvalgets kartlagte enger i de tre fylkene har i meget varierende grad blitt fanget opp av landbruksforvaltningen i kommunene. I Aust-Agder er nær alle engene kjent av- og blitt innmeldt av de landbruksansvarlige, mens i Oppland og Sogn og Fjordane er nær ingen av engene innrapportert. Dette avspeiler meget tydelig at ulik oppfølging etter en kartlegging med kontakt mot kommune og grunneiere gir store utslag: I Aust-Agder fikk alle de aktuelle kommunene tilsendt rapport og grunneiere ble tilskrevet og oversendt faktaark om lokaliteten. I de to andre fylkene ble dette ikke gjort.

Eksempelet over avspeiler et kommunikasjonsproblem. Det er heller ikke et engangstilfelle. Fylkesoversikten i Aust-Agder kom over en del kartlegginger fra forskningsmiljøer og andre institusjoner som forvaltningen ikke kjente til.

Kartlegger vil i mange tilfeller si at de ikke har ansvar eller kapasitet til å informere forvaltning og grunneiere om det som er kartlagt, spesielt hvis det krever at de skal ned på grunneiernivå. Kartleggere har som vanlig praksis at de leverer rapport til oppdragsgiver som så eventuelt har ansvar for videreformidling. Men hva med de tilfellene der oppdragsgiver *ikke* er forvaltningen? Ideelt burde kartleggeren/ forskningsmiljøet og også grunneieren i større grad påta seg jobben mhp videreformidling til forvaltningen.

Naturtype: *Naturbeitene* skiller seg markant ut som den klart vanligste naturtypen i lokalitetene det er gjort registreringer i. I hele 54% av lokalitetene var dette oppgitt som dominerende vegetasjonstype. *Slåtteeengene* er den nest hyppigste registrerte naturtypen, med 18% av lokalitetene. *Hagemark* og *artsrike veikanter* forekommer med hhv 7,5% og 5,5% av lokalitetene. For øvrig er 15 andre naturtyper nevnt som dominerende, på noen få lokaliteter.

Generelt ser det ut til at en del naturtyper er underrepresentert i kartleggingene. Færre registreringer har nok jevnt over blitt utført i skogsbeiter, hagemark, strandeng, fukteng, kulturpåvirka myrer, sammenlignet med i naturbeiter og slåtteeenger.

Innmeldte naturtyper i Aust-Agder sett i forhold til fylkesoversikten, viste at de landbruksansvarlige kjenner til og innrapporterer de fleste av de hyppigst kartlagte naturtypene i kulturlandskapet, som naturbeitemark, slåttemark eller arealer med en kombinasjon av både slått og beite. Lokaliteter med hagemark og skogsbeite derimot er i mindre grad nevnt av de landbruksansvarlige. I to kystkommuner i Aust-Agder kjente ikke landbruksansvarlig til Naturtypekartleggingen. Dette forklarer delvis hvorfor så få rike edelløv- /beiteskoger og strandenger er meldt inn.

Generelt er gamle beiteskoger lite nevnt av landbruksansvarlige i Aust-Agder. Dette gjelder skoger av diverse typer, f eks bjørkeskog med høystauder og gammel edelløvsskog, som etter DN-håndbok nr 13 legges under hovednaturtype Skog. Faktaarkene / lokalitetsbeskrivelsene til disse lokalitetene i Aust-Agder skildrer tidligere skjøtsel i området, funn av kulturavhengig artsmangfold, og behovet for fortsatt eller eventuelt gjenopptatt skjøtsel for å opprettholde biomangfoldet. Det virker som om slike lokaliteter lett faller utenfor, siden de ikke er lagt under hovednaturtypen Kulturlandskap. Dette gjelder f eks de solblomrike bjørkeskogene med høystauder i Bykle, og de gamle beiteskogene i gammel edelløvsskog i Evje og Hornnes.

Rødlistearter: I hele seksten av kommunene oppga de landbruksansvarlige at de kjente til lister over rødlistearter for sin kommune. I tretten av disse kommunene var lokalitetene med rødlistearter digitalisert og kartfestet. Seks av kommunene oppga at det ikke fantes slike lister hos dem, mens de resterende 4 kommunene ved landbruksansvarlig ikke kjente til om en slik liste fantes.

Ved å sjekke nærmere, kom det fram at det finnes oversikt over rødlistearter i syv av de 10 kommunene som er med i undersøkelsen i Aust-Agder. Kun to kommuner ved landbruksansvarlig visste at disse fantes.

Kontinuitet og status: Hele 69% av de innmeldte lokalitetene er i drift i dag, og oppgis å ha hatt sammenhengende drift fram til nå. På 14% av lokalitetene oppgis driften å være opphørt, eller meget variabel/ustabil. På kun 3% av lokalitetene var hevd gjenopptatt etter perioder med opphør, gjerne med hjelp av tilskuddsmidler og utarbeidet skjøtselsplan. For de resterende kjente ikke landbruksansvarlig til om lokaliteten var i drift. Det er verdt å bemerke at svarene her ikke sier noe om driften som utføres ivaretar kartlagte verdier.

Vestre Toten og Vang, som er de to kommunene med flest innmeldte lokaliteter, svarte på spørsmålet om kontinuitet ved å oppgi lokalitetens status. Her blir om lag samme andel (61%) oppgitt å være intakte. I disse to kommunene ble hele 26% av lokalitetene oppgitt å være delvis ødelagt og i gjengroing. Ut fra tallene fra de andre kommunene, kan en nok regne med at en viss andel lokaliteter med kontinuerlig drift også kan være delvis ødelagt, siden kontinuiteten i dette tilfellet ikke sier noe om endringer i driften.

Materialet fra Aust-Agder viser tydelig at lokaliteter uten hevd i dag i stor grad er slåtteeenger.

Skjøtselsplaner: Kun 14% av de verdifulle lokalitetene oppgis å ha egen skjøtselsplan. For flesteparten av disse blir det oppgitt at skjøtselsplanen følges. Ca halvparten av lokalitetene med skjøtselsplan har blitt kontrollert ved befarings.

4.2. Eierforhold og skjøtselstilstand

Er grunneier også bruker: På spørsmålet hvem som skjøtter lokaliteten, svares det i 61% av tilfellene at skjøtselen ligger på eier. I 27% av tilfellene oppgis det at bruker av eiendommen en annen en grunneier, og i de resterende tilfellene er svaret *Vet ikke*. Det viser seg at der en leietaker har tatt på seg skjøtselen, er en større andel av lokalitetene i drift, enn lokaliteter der skjøtselen ligger på grunneier alene.

Innformering av grunneier: Det varierer fra kommune til kommune i hvor stor grad grunneiere er blitt informert om de kartlagte biologiske verdiene.

Totalt sett er grunneiere til verdifulle lokaliteter blitt informert om de biologiske verdiene i 46% av tilfellene. For 41% av lokalitetene oppgir landbruksansvarlig at grunneier ikke er informert. For de resterende kjenner en ikke til om grunneiere er varslet.

Holdninger til fortsatt skjøtsel: De landbruksansvarlige mener at for 35% av lokalitetene er grunneier/bruker positiv til fortsatt skjøtsel. For 64% av lokalitetene kjenner en ikke til holdningen til fortsatt skjøtsel. Det oppgis at få grunneiere er uttalt negative til fortsatt skjøtsel på kartlagt verdifull lokalitet.

Skjøtselendringer etter registrering: Landbruksansvarlig mener skjøtselen er den samme nå som ved registrering, på 54% av lokalitetene. Dette omfatter både lokaliteter hvor det *ikke* var drift ved registrering og fram til i dag, og lokaliteter hvor det var drift ved registrering som har fortsatt fram til i dag. F. eks. var driften uendret på 74 av 99 lokaliteter i Aust-Agder. Av disse var det 14 lokaliteter hvor det *fortsatt ikke* var drift siden registrering ble foretatt, og 60 lokaliteter hvor drift *fortsatt* opprettholdes.

På 11% av lokalitetene er skjøtselen *endret*. Av disse er ca 2/3 lokaliteter hvor endringen er til det bedre, f. eks. ved at hevd har blitt gjenopptatt etter perioder med opphør, eller at driften nå følger en utformet plan for lokaliteten. På de resterende lokalitetene er endringen til det *verre*; hovedsakelig ved at hevden har opphørt. Det kan også være endret drift fra for eksempel slått til sauebeite eller at lokaliteten har lavere beitetrykk, med gjengroing som følge.

Sogn og Fjordane utmerker seg med flest lokaliteter med både positive og negative endringer. I underkant av halvparten av lokalitetene med notert endret drift i de tre fylkene befinner seg her. Videre befinner hele 15 av de totalt 18 lokalitetene hvor det var notert *negativ* endring seg i Sogn og Fjordane.

For 35% av lokalitetene kjente ikke landbruksansvarlig til om skjøtselen hadde endret seg etter registrering.

Negative inngrep på lokaliteten: Få lokaliteter oppgis å ha blitt forstyrret av negative inngrep som nedbygging, pløying, kunstgjødselbruk osv. For kun 1% av lokalitetene har negative inngrep forekommet. For hele 93% ble det svart nei. For de resterende kjente en ikke til om det hadde forekommet negative inngrep av noe slag.

4.3. Forvaltningens oppfølging

Kommunene ble bedt om å oppgi år med tilskudd til grunneiere i de verdifulle områdene. Det må tas et forbehold for tallene nedenfor om at ikke alle bevilgninger er innmeldt eller "husket på" av landbruksansvarlig. Likevel er totalinntrykket fra mange kommuner at landbruksansvarlig har rimelig god oversikt over bevilgningene. Dette gjelder spesielt innen biologisk mangfold, siden det sjelden kommer inn søknader på dette.

STILK (Spesielle tilskudd i landbrukets kulturlandskap): Svarene på spørreskjemaet tilsier at det kun er bevilget STILK-midler til skjøtsel i 10% av de verdifulle områdene.

Sogn og Fjordane er det fylket hvor flest lokaliteter (18% har fått tildelt slike midler). I Oppland har kun 3% av innmeldte lokaliteter fått STILK-midler, ifølge opplysningene. Tallet for Aust-Agder er 10%.

I Aust-Agder er kun 4% av *totalt antall* innvilgede STILK-søknader i perioden 1996-2003 gått til skjøtsel i biologisk verdifulle områder²¹. Hovedsakelig var dette bevilgninger til *engangstiltak* som rydding, gjerding med mer. Få bevilgninger gjaldt *årlig skjøtsel*.

SMIL (Spesielle miljømidler i landbruken): Denne ordningen hadde vært virksom i nesten to år da spørreskjemaet ble utfylt i november/desember 2005. Også SMIL-ordningen er jevnt over lite benyttet til skjøtsel av biologisk mangfold. Totalt har kun 6% av lokalitetene fått bevilget SMIL-midler.

Også her topper Sogn og Fjordane resultatene. Her har 15% av lokalitetene fått SMIL-midler til de verdifulle lokalitetene. I Oppland har kun 2% av lokalitetene og i Aust-Agder har 4% av lokalitetene fått tildelt SMIL-midler, ifølge de landbruksansvarlige. Kun 3% av *totalt*

²¹ Dette baserer seg på de landbruksansvarlige sine innmeldinger av lokaliteter som har fått STILK-midler, sett i forhold til FMLA sine totalt antall STILK-tilsagn i perioden 1996-2003.

antall innvilgede SMIL-søknader i Aust-Agder er gått til skjøtsel i biologisk verdifulle områder²².

RMP (Regionalt miljøprogram): Dette programmet trådte i kraft i 2005, og hadde dermed kun vært virksom i ett år da undersøkelsen ble gjennomført. Spørreskjemaene ble fylt ut på slutten av 2005. På det tidspunktet var RMP-søknadene ikke blitt behandlet. Tallene vedrørende RMP-midlene gjelder derfor antall lokaliteter som det er søkt for i 2005:

I løpet av dette året er det søkt om RMP-midler til skjøtsel for 14% av lokalitetene i disse tre fylkene. Dette er mer enn antallet lokaliteter som samla fikk bevilget STILK-midler i perioden 1993-2003 (10%).

Med 29 % av de oppgitte, verdifulle lokalitetene, var Aust-Agder klart det fylket som hadde flest RMP-søknader knytta opp mot de verdifulle lokalitetene i 2005. I Sogn og Fjordane var tallet 13%. Og fra Oppland kom det søknader til RMP-midler for 9% av de oppgitte lokalitetene.

4.4. Rutiner i kommunen

Ja eller Nei på søknader: 19 av 26 landbruksansvarlige, svarer *Ja* på spørsmålet om alle søknader om tilskudd til skjøtsel av biomangfold i kulturlandskapet blir innvilget. Kun to kommuner svarer *nei*. En gir følgende tilleggskommentar: "For store og omfangsrrike søknader på bygninger som tar alle midler, slik at små arealer med biologisk mangfold faller ut." En annen kommune kommenterer: "For få midler til at alle kan innvilges".

Tre kommuner oppgir at de aldri har fått noen søknad om midler til skjøtsel av biomangfoldet(!)

Antall søknader årlig: De lave tallene for bevilgninger til skjøtsel av artsrike lokaliteter tyder på at kommunene får inn få søknader på biologisk mangfold. Dette samsvarer med hva kommunene melder. Halvparten oppgir at de enten ikke har fått inn noen slike søknader i det hele tatt, eller at de får inn fra 0-2 søknader årlig. Seks av kommunene oppgir fra 3-5, og de resterende 5 kommunene som har svart sier at de får inn over 5 søknader.

Kommunene oppgir at artsregistrering er bakgrunn for flesteparten av søknadene. Kun tre kommuner oppgir noe annet enn dette.

Informasjonsrutiner: De landbruksansvarlige har varierende praksis med å informere og ta kontakt med eier/bruker av verdifulle lokaliteter, etter at registrering er foretatt. Om lag like mange svarer *Sjelden* eller *Nei*, *Av og til* eller *Ofte*. Kommunene som svarer *Ofte*, sier at erfaringene med å ta kontakt er gode.

På spørsmålet om grunneier/bruker av verdifulle lokaliteter informeres om aktuelle tilskuddsordninger, svarer over 2/3 av de landbruksansvarlige *alltid* eller *ofte*. De resterende svarer *sjelden* eller *nei*. Videre sier alle som svarte positivt at de *ofte* eller *alltid* er aktive i søkeprosessen, dvs at kommunen selv hjelper til å skrive.

Informeres grunneier om verdiene som et grunnlag for miljøplan på jordbruksforetaket, og i tilfelle på hvilken måte? Her svarer også 2/3 av kommunene *Ja eller Av og til*, og seks svarer *Nei*. For de kommunene som svarer positivt, får de fleste grunneiere informasjonen ved samtale med landbruksansvarlig. Noen landbrukskontorer sender ut brev eller registrering. Andre igjen informeres under møter og befaringer.

²² Dette baserer seg på de landbruksansvarlige sine innmeldinger av lokaliteter som har fått SMIL-midler, sett i forhold til FMLA sine totale SMIL-tilsagn i 2004 og 2005.

4.5. Dokumentasjon og dataverktøy

Hvor er opplysningene om lokalitetene å finne hos forvaltningen i kommunene? Ikke uventet er en stor andel, 83%, av lokalitetene omtalt i papirrapport. 73% av det totale antall innmeldte lokalitetene er også kartfestet, digitalisert og lagt inn i en database. I tilfellene der lokalitetene er digitalisert, er informasjon også tilgjengelig gjennom digitale temakart i 92% av tilfellene.

På spørsmålet om registreringer fra nye verdifulle områder legges inn digitalt fortløpende svarer halvparten av kommunene *Nei*, 7 svarer *Vet ikke*, 2 svarer *Ja*, en kommune har ikke besvart, og 3 svarer *Ingen ny registrering er blitt foretatt*. Den ene som svarte dette, var samtidig en av kommunene som ikke kjente til naturtypekartleggingen hvor rapport ble levert vår 2003.

På spørsmålet om lokalitetene trekkes med i planleggingen i kommunen f. eks. ved rulleringen av kommuneplanen, svarer seks kommuner *Vet ikke*, femten kommuner svarer *Ja* og tre svarer *Nei*. En kommune svarer *Har ikke vært aktuelt ennå*, og den siste har ikke besvart.

4.6. Mangel på kommunikasjon eller en tilfeldighet?

Det er mange eksempler i det overstående som viser at landbrukskontorene ikke alltid sitter på den informasjonen de ideelt sett burde hatt:

- Landbruksansvarlig i 4 av de til sammen 10 kommunene i Aust-Agder kjente ikke til at det var gjort Naturtypekartlegging i kommunen. For en kommune var det 3 år siden rapport var levert, for to kommuner var det 2,5 år og for den siste var det 1,5 år. M.a.o. rikelig tid til kommunikasjon mellom ulike etater, avdelinger og personer.
- I syv av de 10 kommunene i Aust-Agder finnes det oversikt over rødlistearter registrert i kommunen. Kun to kommuner ved landbruksansvarlig visste at disse fantes.

Kommunikasjonen mellom Fylkesmannens miljøvernavdeling i Aust Agder og kommunene i forbindelse med Naturtypekartleggingen, har gått fra ansvarlig for Naturtypekartleggingen hos Fylkesmannen og til den i kommunen med miljøfaglig kompetanse. I fire av de ti kommunene i undersøkelsen er det er ansatt egen miljøvernkonsulent. Kommunikasjonen foregikk her mellom disse og Fylkesmannen. I tre av disse tilfellene har det tydeligvis ikke forekommet tilstrekkelig kommunikasjon innad i kommunen mellom miljøansvarlig og landbrukskontoret om resultatene fra kartleggingen, og eventuell orientering og videre samarbeid om oppfølging av biomangfoldlokalitetene i kulturlandskapet.

Det er et paradoks at naturtypekartleggingen ser ut til å være bedre kjent og innarbeidet hos landbruksansvarlig i de kommunene i Aust-Agder som ikke har ansatt egen miljøansvarlig. Dette kommer av at en på Landbrukskontoret (enten skog- eller jordbruksansvarlig) har hatt ansvar for kartleggingen.

Dette stemmer likevel ikke alltid, for i det siste tilfellet i Aust-Agder har det vært skogbruksansvarlig i kommunen som har hatt ansvaret for Naturtypekartleggingen. Her har det vært mangel på kommunikasjon mellom skogbruksansvarlig og jordbruksansvarlig om resultatene fra kartleggingen(!)

Også i Sogn og Fjordane var det et landbrukskontor som ikke kjente til at Naturtypekartlegging var utført. Rapport her ble levert i 2004. Kommunen har egen Plan og Miljøsjef som hadde ansvar for kartleggingen. Også her må det mangle litt på kommunikasjonen innad i kommunen.

Etter en ringerunde rundt til de aktuelle kommunene for å nøste opp litt av dynamikkene rundt Naturtypekartleggingen kan en oppsummere det med følgende sitat: *"Vi veit mye her i kommunen , men ikke alle veit alt..."*

Fylkesoversikten for Aust-Agder med oppstillingen av verdifulle biomangfoldlokaliteter i kulturlandskap avslørte at til tross for at kommunen kjente til en rekke kartlegginger, var ikke det noen garanti for at alle skjøtselsavhengige biomangfoldlokaliteter ble innrapportert på spørreskjemaet. Uten at informasjonen når fram til de rette personer i forvaltningen og til grunneiere kan svært lite bli gjort av oppfølging og overvåking av det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet.

Det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet faller ofte mellom fagområdene miljø og landbruk. Mangel på kommunikasjon mellom ulike personer og instanser skyldes ikke bare tilfeldigheter, men avslører mangel på tydelige prioriteringer og retningslinjer for oppfølging av de skjøtselsavhengige lokalitetene. Det er grunn til å tro at dette igjen grunner i en *mangel på helhetlig forståelse* for forvaltningen av disse lokalitetene, både i kommunene og høyere opp i forvaltningssystemet.

Kommunene trenger tydeligere retningslinjer som bør peke på økt prioritering av forvaltningen av de verdifulle biomangfoldområdene i kulturlandskapet (A-, B- og C-områdene). Slik som det er nå pulveriseres ansvaret. Hva som blir fulgt opp fra forvaltningens side i dag virker tilfeldig og personavhengig.

Litteratur:

Litterhenvisningene nedenfor er i hovedsak de som kommunene har meldt inn på sine skjema.

Agder og Telemark planselskap, 2005: Naturtypekartlegging i Åmli 2002-2004, utarbeida av Agder og Telemark planselskap A7S v Ingvar Hannevik og Faun- naturforvaltning AS v Lars Erik Gangsei, August 2004. Utgiver Åmli kommune. Rapp nr 5. -05, Fylkesmannens miljøvernnavd.A-A.

Bjurreke, K.E. 2005 : Supplerende kartlegging av biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap: Vest-Agder og Aust-Agder 2004. Naturhistorisk museum, UiO.

Bjørnstad J. R. 2003a. Kartlegging av viktige naturtyper i Gjerstad kommune. Etter DN-håndbok 13-1999. Okt. 2003. Oppdragsgiver Gjerstad kommune.

Bjørnstad J. R. 2003b. Kartlegging av viktige naturtyper i Vegårshei kommune. Etter DN-håndbok 13-1999. Okt. 2003. Oppdragsgiver Vegårshei kommune.

Blomquist, S. & Puschmann, O. Upubl. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Aust- Agder. Notat/ statusrapport til oppdragsgiver 20.11.1992. Telemarksforskning -Bø.

Brandrud, T.E. & Often, A. 2004a. Naturtypekartlegging av kystnære områder i Tvedestrand kommune. Del II (Vedlegg II). Faktaark med kartavgrensning og verdivurdering. Fylkesmannen i Aust-Agder, rapp.

Brandrud, T.E. & Often, A. 2004b. Naturtypekartlegging i Bykle og Valle kommuner. Rapport del II. Faktaark med lokalitetsbeskrivelser og verdivurdering. Fylkesmannen i Aust-Agder, rapp.

Brandrud, T.E. 2002a. Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i Risør kommune. Del I (Generell del) & del II (Faktaark). Risør kommune, rapp.

Brandrud, T.E. 2002b. Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i Evje og Hornnes kommune. Rapport del II. Faktaark med lokalitetsbeskrivelser og verdivurdering. Evje & Hornnes kommune, rapp.

Brandrud, T.E. 2003a. Vurdering av viktig edelløvslokalitet med rødlistearter ved Sørsvann, Arendal kommune: Konsekvenser av planlagte boligtomter. NINA-notat.

Brandrud, T.E. 2003b. Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i kystområdene i Grimstad kommune. Del II: Havstrand og ferskvann (foreløpig versjon.) NINA

Brandrud, T.E. 2004a. Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i kystområder i Tvedestrand kommune. Del I. Generell del. Fylkesmannen i Aust-Agder, rapp.

Brandrud, T.E. 2004b. Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i Birkenes kommune: lokaliteter i Tovdalsvassdraget. Del. I (generell del) og del II (faktaark). Fylkesmannen i Aust-Agder, rapp.

Brandrud, T.E. 2004c. Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i Bykle og Valle kommuner. I Generell del. Fylkesmannen i Aust-Agder, rapp.

- Brandrud, T.E. 2004d.** Kartlegging av verdifulle naturtyper fot biomangfold i kystområdene i Arendal kommune I.Generell del. (foreløpig versjon.)
- Brandrud, T.E. 2004e.** Naturtypekartlegging i Arendal kommune, Rapport del II, Faktaark med kartavgrensning og verdivurdering (foreløpig versjon.)
- Brandrud, T.E., 2001:** Nytt fra biologisk mangfoldkartlegginga i Aust Agder og Telemark . Blekksoppen 29(85): 30-34.
- Brandrud, T.E., Dahl, T.H. & Fonneland, I.L. 2000.** Sørlandssopper. Blekksoppen 28(80): 12
- Brandrud, T.E., Fonneland, I.L. & Dahl, T.H. 2002.** Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i Grimstad kommune I: Edelløvs-kogsundersøkelser i ytre og midtre deler av kommunen, med vekt på soppflora og konsekvenser av ny E18-trasé. Grimstad kommune rapp.
- Brandrud, T.E., Halvorsen, G. & Stabbetorp, O. 2002.** Kartlegging av verdifulle naturtyper for biomangfold i Evje og Hornnes kommune. Del I (Generell del). Evje og Hornnes kommune, rapp
- Brandtzæg, B. & Lønning, D.J., 2001.** Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap(STILK). Evaluering av tilskuddsordningen. Telemarksforskning. Oppdragsgiver: Statens landbruksforvaltning.
- Flåten, 1992:** Kulturlandskap i Eid
- Fremstad, E. & Moen, A. 2001.** Truete vegetasjonstyper i Norge. Norges teknisk naturvitenskapelige universitet, Vitenskapsmuseet. Rapp. Bot. ser. 2001-4. Trondheim.
- Fremstad, E.1997.** Vegetasjonstyper i Norge. -NINA Temahefte 12:1-279.
- Fylkesmannen i Aust-Agder 2005.** Biologisk mangfold I Lillesand: Feltregistreringer, med vekt på karplanter i strandsonen 1997. *Rapport nr. 10-2005.*
- Fylkesmannen i Aust-Agder, 2004:** Regionalt miljøprogram for landbruket i Aust Agder.
- Fylkesmannen i Buskerud og Buskerud Fylkeskommune2005:** Hva har skjedd på 10 år? Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Buskerud.
- Fylkesmannen i Oppland, 2004:** Regionalt miljøprogram for jordbruket i Oppland, 2005-2008.
- Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, 2004:** Regionalt miljøprogram for landbruket i Sogn og Fjordane.
- Gaarder G. Jordal J.B. 1997:** Biologiske undersøkelser i verdifulle kulturlandskap i Vang, Nord-Aurdal, Etnedal og Gran i Oppland fylke. Miljøfaglig Utredning, rapport 1997:2.
- Hauge, L., 1990:** Kulturlandskap og kulturmarkstypar i Leikanger kommune. Kulturlandskap i Sogn og Fjordane. Bruk og vern. Rapport nr. 11. Sogn og Fjordane distriktshøgskule skrifter 1990:6. 83s.

Hauge, L., Austad, I., Natlandsmyr, B., 2004: Kartlegging av eng- og beitevekstrar i Sogn og Fjordane. På oppdrag for Genressursutvalget for Kulturplanter. Høgskulen i Sogn og Fjordane (Foreløpig rapport).

Hauge, L., Natlandsmyr, B. og Austad, I. 2005: Artsrike slåtte-og beiteenger i Sogn og Fjordane, status for eit utval av lokalitetar. R-NR 5/2005 Avd. for ingeniør og naturfag.

Haugen, B.T. 2002: Biologisk mangfald i Skjåk kommune.

Haugen, Svein, 2005a: Biologisk mangfold i Bygland kommune, Haugen naturkompetanse, Svein Haugen. Rapport nr 13-05. Fylkesmannens miljøvernnavdeling i A-A..

Haugen, Svein, 2005b: Biologisk mangfold. Iveland kommune. Svein Haugen 2004-2005. Rapport nr. 14-2005. Fylkesmannen i Aust-Agder.

Holten, J.I., 1999: Biologisk mangfold og foreslåtte tiltak for bevaring av mangfoldet og kulturlandskapet i varme/tørre områder i Nord-Herad i Vågå kommune, Oppland

Hovstad, K., 2002: Status for eit utval artsrike enger i Sogn. Rapport 3. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.

Jordal, J. B., 1997: Sopp i naturbeitemarker i Norge. En kunnskapsstatus over utbredelse, økologi, indikatorverdi og trusler i et europeisk perspektiv. Direktoratet for Naturforvaltning, Utredning for DN nr. 6- 1997. 112 s. TE 753.

Lie, A. 1998-2. Biologisk mangfold i Lillesand kommune. Natur i Sør, Agder naturmuseums rapportserie 1998-2.

Miljøfaglig utredning, 1996: Botaniske undersøkelser av kulturlandskap i Grimsdalen i Dovre, Dalside i Lesja, Fryadalen i Nord-Fron, og av barskog i Formolia og Uladalen i Sel, Oppland fylke.

Miljøfaglig utredning, 2001: Biologisk mangfold i Gran kommune.

Miljøfaglig utredning, 2001: Biologisk mangfold i Vestre Toten kommune

Miljøfaglig utredning, 2002: Biologisk mangfold i Eid kommune

Miljøfaglig utredning, 2002: Biologisk mangfold i Selje kommune.

Miljøfaglig utredning, 2002: Database for litteratur om biologisk mangfold i Oppland fylke.

Miljøfaglig utredning, 2003: Biologisk mangfold i Gran kommune, revidert rapport.

Miljøfaglig utredning, 2004: Biologisk mangfold i Bremanger kommune

Miljøfaglig utredning, 2004: Biologisk mangfold i Askvoll kommune

Miljøfaglig utredning, 2004: Biologisk mangfold i kulturlandskapet i Dovre kommune

Miljøfaglig utredning, 2005: Biologisk mangfold i Førde kommune

Miljøfaglig utredning, 2005: Naturtypekartlegging i HAFS - kommunane i Sogn og Fjordane med særskilt vekt på kulturlandskap. Tilleggsundersøkingar hausten 2004, Oppdrag fra Hyllestad, Askvoll, Fjaler, Solund og Gulen kommuner (HAFS-kommunene)

Moen, A., 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. 1994: Sluttrapport fra det sentrale utvalget.

Naturtjenester AS, 2005: Naturtyper, ferskvannslokaliteter og rødlistearter i Nord Fron.

Naturtjenester AS, 2005: Naturtyper, ferskvannslokaliteter og truede sopp, planter og virvelløse dyr i Øyer.

Nederlo, E. 2001: Biologisk mangfold i Sogndal kommune. 2001

Pushmann, O., 1992: Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Aust-Agder, Felt- og registreringsrapport for 1992. Telemark forskning -Bø 1992.

Pushmann, O., 1996: Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Aust-Agder, Tilleggsregistreringer av 14 områder, 1996. NIJOS-rapport 18/96.

Pykälä, J., 2000: Mitigating human effects on European biodiversity through traditional animal husbandry. Conservation Biology 14:705-712.

Solvang, R. 2003. Kartlegging av verdifulle naturtyper i Froland kommune 2000-2002, Rapport 01.02.2003, Asplan Viak AS.

Sparstad, K. (Ikke publisert i rapport): Biologisk mangfold i Vang kommune.

Svalheim, E. 2005: Kartlegging av gamle engarealer i Aust Agder. På oppdrag fra Genressursutvalget for Kulturplanter.

Svalheim, E. 2006: Sammenstilling av registrerte biomangfold lokaliteter i kulturlandskapet i Aust-Agder, med litteraturoversikt, pr januar 2006. På oppdrag fra Fylkesmannens landbruksavdeling i Aust-Agder.

Svalheim, E. M. fl. 2005: Bevaring av genressurser. Fôrplanter i gamle enger og beiter, Håndbok. På oppdrag fra Genressursutvalget for Kulturplanter.

Svalheim, E., 1996: En studie av kulturlandskapet på Vegårshei, -Utvalgte områder. Prosjektrapport på oppdrag for Vegårshei kommune.

Svalheim, E., 1999: Bærekraftig utnytting av kulturlandskapet i kystsonen av Aust- Agder , Prosjektrapport, Fylkesmannens landbruksavd. i A-A. ISBN 82-92026-00-2

Svalheim, E., 2001: Naturtypekartlegging i skog i Risør. Rapport til Risør kommune. Nidarå Tømmersalslag.

Svalheim, E., 2002: Stølslandskapet på indre Agder. Prosjektrapport. Fylkesmannens landbruksavdeling.

Svalheim, E., 2005: Kartlegging av eng- og beitevekster i Aust-Agder. Prosjektrapport.

Oppdrag for Genressursutvalg for planter. In prep.

Svalheim, E., Often A., Brandrud, T.E., 2001: Endringer i vannvegetasjonen i Vegår, Vegårshei kommune, Aust-Agder 1939-1998. (Innbefatter forandringer i kulturlsk. omr. ned mot Vegår). NIVA, rapport lnr 4326-2001.

Turid Helle, 1990?: Kulturlandskap og kulturmarkstypar i Askvoll kommune. Rapport nr 14.

Ueland, J.& Marum, P. 2003: Inventering av genetisk mangfold i eng- og beitevekstene. Grønn kunnskap vol. 7 nr. 10. Rapport fra forprosjekt. Planteforsk.

Vedlegg: I. Følgerev og spørreskjema

Til landbruksansvarlig
i kommunen

241/05 pgr/åa

14.10.2005

Forvaltning av biologisk mangfold og genressurser i kulturlandskapet

Genressursutvalg for planter arbeider med forvaltning av nasjonale plantegenetiske ressurser og har organisert virksomheten i *Nasjonalt program for bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser for mat og landbruk*. Målsettinger og innhold i programmet er omtalt på nettsidene www.genressurser.no/planter og www.plantearven.no.

Genressursutvalget har i samarbeid med Statens Landbruksforvaltning nylig igangsatt prosjektet *Fra kartlegging til oppfølging* med biolog og cand. scient. Ellen Svalheim ved Planteforsk avd. Landvik som prosjektleder. Prosjektet setter fokus på *forvaltningen* av de biologisk/genetisk verdifulle arealene i kulturlandskapet, og målsettingen er å finne ut:

- hva som *kjennetegner* forvaltningen og virkemiddelbruken mhp de biologisk verdifulle arealene i kulturlandskapet i dag, og eventuelt;
- hva kan gjøres for å *bedre* forvaltningen av disse verdiene i framtiden?

Det er utført en rekke registreringer i kulturlandskapet siden 1990-tallet og fram til i dag. Det gjelder både nasjonale registreringsprosjekter og mer regionalt/lokalt initierte registreringer. Vi ønsker konkret å innhente erfaringer og kunnskap fra kommunene om hva som fungerer / ikke fungerer innen forvaltningen av disse arealene.

Spørreskjema - innsamling av informasjon fra kommunene

For å skaffe bakgrunnsmateriale for videre vurderinger i prosjektet har vi utarbeidet et spørreskjema som sendes til 10 utvalgte kommuner i hver av de tre fylkene Aust Agder, Oppland og Sogn og Fjordane. Disse fylkene er valgt ut fordi Genressursutvalget i 2003 og 2004 gjennomførte kartlegging av verdifulle enger med hensyn på fôrplanter i disse tre prøvefylkene.

Genressursutvalget ønsker nå bl.a. å følge forvaltningen av lokalitetene som ble kartlagt og utvalgt under denne kartleggingen, samt følge forvaltningen av andre

verdifulle A, B og C lokaliteter registrert i din kommune ved andre kulturlandskapsregistreringer.

I spørreskjemaet spør vi om lokalitetsfakta, eierforhold, skjøtselsfakta, oppfølging, dataverktøy, praktisering av tilskuddsystem samt dokumentasjon. Spørreskjema er vedlagt. De som ønsker å fylle ut spørreskjemaet digitalt kan gå inn på www.genressurser.no/planter. Her finnes det vedlagte skjemaet som er tilrettelagt for registrering av inntil 20 biologisk verdifulle kulturlandskapslokaliteter, samt tilleggsskjema for de som har flere enn 20 lokaliteter.

Vi er klar over at spørreskjemaet er omfattende og vi er svært takknemlige for at den ansvarlige tar seg tid til utfyllingen. Hvis det er spørsmål til utfyllingen kan disse rettes til prosjektleder på telefon 37 16 64 30, ev. mobil 41 80 90 25 eller på e-post. Vi ber om å få spørreskjema returnert innen tre uker, med **frist 7. november**. Utfylte skjema kan sendes per post til Ellen Svalheim, 4912 Gjeving, eller på e-post til ellen.svalheim@c2i.net.

Det er mulig at vi ved en seinere anledning tar direkte kontakt med den enkelte kommune for evt. nærmere opplysninger.

Bruk av resultater

Resultater og erfaringer som framkommer i prosjektet vil være viktige for framtidig arbeid med bevaring av biologisk / genetisk mangfold i kulturlandskapet. Prosjektets målsetting og ambisjon er at resultatene skal få generell betydning, ikke bare i de utvalgte fylkene. Prosjektets resultater vil bli benyttet i konkrete anbefalinger til sentrale forvaltningsmyndigheter.

I prosjektet legges det til rette for at utvalgte fylker og kommuner kan følges opp igjen etter 2-3 år, noe som kan være av betydning for den generelle evalueringen av RMP (regionalt miljøprogram) som det er lagt opp til skal skje i 2009.

Når det gjelder nærmere informasjon om forvaltning av genressurser i kulturlandskapet viser vi til vårt veiledningshefte: "Bevaring av genressurser. Fôrplanter i gamle enger og beiter" som ligger vedlagt. Flere eksemplarer kan om ønskelig bestilles fra Genressursutvalget.

På forhånd tusen takk for utført arbeid med utfyllingen av spørreskjemaet!

Med hilsen

Åsmund Asdal
(sekretariatsleder Genressursutvalget)

Ellen Svalheim
(prosjektleder)

Spørreskjema for verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold

Kommune:

Utfylt av:

Tittel:

1. Lokaltiteter - kjent i kommunen som verdifulle kulturlandskapslokaliteter mhp biologisk mangfold:

Lok. Nr.	a) Navn på lokalitet	b) Kart koordinater (jfr. blått rutenett, WGS 84)	c) Registrert av ; (med henvisning til rapport.)	d) Verdisetting av område A: svært viktig B; viktig C; lokalt viktig. / om ikke angitt; skriv det du tror.	e) År (registrert)
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					

1. Lokalteter forts. (Lok. nr henviser til lokalitet som er beskrevet ved samme nummer på første side.)

Lok. Nr. Jfr. første side	f) Natur-/ vegetasjonstype*, (eller beskrevet naturmiljø for områder registrert før det ble vanlig å kartlegge etter særskilt naturtype inndeling).	g) Lokalitetens areal (dekar)		h) Lokalitetens kontinuitet: Ant. år m. sammenhengende drift: lang kontinuitet >30år, kort <30 år. Oppgi ev. ant. år (perioder) m opphør.	i) Er gr.eier informert? Nei/ vet ikke/ ja (hvordan)
		Totalareal	Areal innen lok. med <i>særskilt</i> verdifullt artsmang-fold, ev. antall slike (stk).		
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					

* Ad. naturtype: Noter helst alle de ulike naturtypene som er registrert på lokaliteten med strek under hovednaturtype (=den som dekker størst areal).

Lok. nr. Jfr. første side.	a) Er gr.eier og bruker samme person? Ja/ nei.	b) Nåværende grunneier/bruker positiv til skjøtsel? Ja/ nei	c) Type skjøtsel på lokalitet når artsregistrering ble foretatt: Beite (type dyr), slått, brenning, lauving osv, eller vet ikke.	d) Skjøtsel endret etter registrering? Nei /vet ikke/ ja (ev. år endret og type skjøtsel i dag).	Hvis ja, årsak: Vet ikke / omlegging av drift/ opphør av drift (spesifiser: eks. enhet under MVA -grense og ikke berettiget produksjons tilskudd, grunneierskifte, generelt lav lønnsomhet osv.)
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					

2. Eierforhold og skjøtsel på lokalitet.

3. Oppfølging av verdifulle bm-lokaliteter i kulturlandskapet :

Lok nr. Jfr. første side.	a) År med tilskudd til gr.eiere i området? (Spesifiser med årstall, eks 1998-2003.)				b) Spesifisering av type skjøtselstiltak som får midler (Eks. årlig slått, rydding, beiting osv)	c) Har → lok. egen skjøtelses- plan? ja/nei	Ev. ja: Følges skjøtelsesplanen?		d) Er mangfoldet blitt forstyrret av neg. inngrep el. uønsket bruk? (eks: pløying, kunstgjødselbruk, nedbygging osv). Ja (type inngrep)/ nei /vet ikke.
	STILK	SMIL	RMP	Annet * (spesifiser)			Nei /ja (årstall v iverkset- telse) →	Ev. ja: er tiltakene kontrollert ved befaring? (Av hvem og når/år?)	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									

* Andre aktuelle tilskuddsordn.: Tilskudd til seterdrift, Tilskudd til dyr på utmarksbeite, Organisert beitebruk, MOMLE- Tilskudd til miljøretta omlegging i erosjonsutsatte områder, IMT- Investeringsstøtte til miljøtiltak, Tilskudd til biologisk mangfold (ordning fra Miljøverndep.)

4. Dataverktøy

Lok. Nr. Jfr. første side	a) Finnes registreringene fra lokaliteten tilgjengelige som rapport i papirformat? Ja / nei	b) Er lok. kartfestet/digitalisert og lagt inn i en database? Ja / nei	I tilfelle ja:		c) Ligger lokaliteten inne på "Naturbase" (til Direktoratet for naturforvaltning)? Ja / nei / vet ikke	d) Er lokaliteten (ev. skjøtelsesplanen) lagt inn på miljøplanen for bruket? Ja /nei/ vet ikke
			Er informasjonen tilgjengelig gjennom digitale tema-kart? Ja/nei	Er informasjonen tilgj. for allmennheten ? Ja (hvor) / nei		
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						

4. Dataverktøy forts:

e	Legges nye registreringer fra nye verdifulle områder inn digitalt fortløpende? Ja / nei / vet ikke	
f	Trekkes lokalitetene med i planleggingen i kommunen, eks v. rulleringen av kommuneplanen? Ja / nei / vet ikke	

5. Praktisering av tilskuddssystemet :

a	Blir alle søknader om tilskudd til skjøtsel av biomangfold i kulturlandskapet innvilget? Ja / nei	
	Hvis nei: Årsak til avslag?	
b	Ca. hvor mange søknader får kommunen inn årlig mhp skjøtsel av artsrike kulturlsk.lok.?	
c	Er artsregistrering bakgrunn for søknaden? Aldri/ ganske ofte/ ofte/ nesten alltid	
d	Ca. hvor mange søknader har kommunen <i>totalt</i> innvilget mhp skjøtsel av artsrike kulturlsk.lok.?	
	Hvor mange av disse er registrerte A, B eller C lokaliteter mhp biologisk mangfold?	
e	Informeres grunneiere/brukere til verdifulle lokaliteter om aktuelle tilskuddsordninger? alltid /ofte/ sjelden/ aldri	
	I tilfelle. Er kommunen <i>aktiv</i> i søkeprosessen (aktiv= kommunen deltar i selve skriveprosessen)? alltid /ofte/ sjelden/ aldri	
f	Har kommunen selv tatt initiativ overfor grunneiere til A , B og C lokaliteter, ang. skjøtsel? Ja ofte/ av og til/ sjelden	
	Hvis ja: Hvordan er erfaringene med å ta initiativ overfor grunneier/bruker? Svært gode/ gode/ mindre gode/ dårlige	
g	Informeres grunneier om verdiene som et grunnlag for miljøplan på jordbruksforetaket? Ja / nei/ av og til	
	I tilfelle: På hvilken måte:	
h	Fanger praktiseringen av tilskuddssystemet opp A og B lok. på tilfredstillende måte i din kommune? Ja, godt/ middels godt/ mindre godt/ nei dårlig	

6. Dokumentasjon

a	Deres inntrykk: Er kommunen godt dokumentert mhp biologisk mangfold i kulturlandskapet? Dårlig/middels/godt/svært godt dokumentert	
b	Finnes det en oversikt over registrerte rødlistearter innen kommunen? Ja /nei	
	I tilfelle er disse kartfestet/digitalisert?	
c	Vet du om verdifulle lok. som <i>ikke</i> er kartlagt? Ja / nei	
	I tilfelle hvor?	